

**Песен на Песните в средновековни славянски кирилски
ръкописи: преводни съответствия на гръцкия текст в Септуагинта**
Маргарет Димитрова
(Софийски университет „Св. Климент Охридски“)

**The Song of Songs in Medieval Slavonic Cyrillic Manuscripts:
Translation Counterparts to the Greek Text in Septuagint**
Margaret Dimitrova
(St. Kliment Ohridski University of Sofia)

The author compares the lexical choices in three translations of Solomon's Song made from Greek disseminated in medieval Slavonic Cyrillic manuscripts: an early translation of the late 9th or early 10th century and two later ones imbedded in catenae.

Цели и задачи. Поетична книга *Песен на Песните* е една от най-трудните за превод старозаветни книги – това е лиричен текст за любовта, осмислен като сакрален текст за отношенията между хората и Бога. За християнските тълкуватели (основите на *interpretatio christiana* са поставени от Иполит Римски, преди 170 – 235, и Ориген, ок. 185 – 254) Женихът / Възлюбеният е Христос, а Невястата/ Възлюбената е отделната християнска душа или Църквата, Наставницата, а хорът от девойки са вярващите, наставлявани от Църквата и подкрепящи я. Оцелелите до днес текстови разновидности (версии) на тази библейска книга в средновековните славянски кирилски ръкописи сочат, че тя е била неведнъж обект на интерес от страната на преводачите в културната сфера на *Slavia orthodoxa*. Вероятно всеки книжовник, заел се с превода на тази книга от гръцки (Септуагинта), е бил запознат и с християнската екзегеза.

Лексиката на преводите от гръцки (Септуагинта, LXX) на Песен на Песните в средновековната славянска книжнина е изучавана от А.А.Алексеев, който прави издания на славянските текстови разновидности (версии), проучва текстовата им история и характеризира преводаческите избори, като изказва хипотези за времето и мястото на възникването им (опирайки се както на особеностите на лексиката, така и на преводаческите подходи).¹ Лексиката е във фокуса и на спора дали оцелелите три текстови разновидности (една версия без тълкувания и две с тълкувания) са един превод, подложен в по-късните векове на редактиране, или са направени три отделни превода от гръцки – по различно време и на различно място.² Речник на съкратената версия на преводна катена с тълкувания на Песен на

---

¹ АЛЕКСЕЕВ 1980, 1983, 1988, 2002.

² АЛЕКСЕЕВ 2002, ЛЪНТ 1985, МИНЧЕВА 1989, ТОМСЪН 1998.

Песните прави Джордже Трифунович.³ Ангелина Минчева откроява разликите, включително в лексиката, между късната южнославянска тълковна версия на Песен на Песните и най-ранния превод от гръцки.⁴ Тя стига до извода, че в късната преводна версия на Песен на Песните е използван “богат лексикален фонд, включващ и кирилометодиевска, но особено много лексика на преславските преводи, заедно с по-нови думи”⁵. Подобни изследвания хвърлят светлина не само върху лексикалното богатство на средновековната славянска книжнина, но и върху историята на преводите, грамотността, гръцко-славянските и в частност гръцко-българските книжовни и езикови връзки. Те заслужава да бъдат продължени в съпоставителен план.

Затова тук публикувам таблица на лексикалните съответствия в трите средновековни преводни версии на Песен на Песните, направени от гръцки на Кирило-Методиевия книжовен език, старобългарския, може би на Балканите в характерната за книжовниците среда на билингвизъм, книжовен и всекидневен. Надявам се тази таблица да помогне да бъде продължен анализът на преводаческите избори на трима различни книжовници, за да се очертаят техните портрети – тяхната образованост, владеене на библейския гръцки, познаване на Стария завет и християнските му тълкувания, познаване на славянската книжовна традиция, използването ѝ и търсенето на нови решения. Надявам се също тази таблица да даде нови материали за дискусиата какво е нов превод и какво е основна редакция на вече съществуващ превод.

Средновековни славянски текстови версии на Песен на Песните. Основният изследовател на средновековните славянски версии на Песен на Песните е Анатолий А. Алексеев. Той разграничава три средновековни превода от гръцки, които са запазени в по-късни преписи. Изданията и проучванията, които той прави, са в основата на направената тук таблица. Той разграничава следните три превода:

Чп: ранен превод на цялата библейска книга, направен от гръцки (Септуагинта), запазен в български и източнославянски преписи от XIV век и по-късно⁶. А. А. Алексеев го нарича чети превод и го означава с Чп, което приемам и аз. Този текст не се е четял по време на богослужението, а е бил за индивидуално четене. През 1983 г. руският учен издава текста по среднобългарския ръкопис от втората половина на XIV в. F.I.461, пазен в Руската национална библиотека в Санкт Петербург, като привежда и редица разночетения от руски преписи. Той разграничава две основни групи ръкописни свидетели: двуюсови и едноюсови. Прави анализ на преводаческите решения и откроява архаизмите в езика, което му позволява да определи превода като хубав, небуквален и ранен, направен от св.

---

³ Трифунович 1971.

⁴ Минчева 1989: 9-11.

⁵ Минчева 1989: 11.

⁶ Списък на ръкописите вж. у АЛЕКСЕЕВ 2002: 13–15.

Методий (†885), архиепископ моравски, и/или от негови последователи.⁷ През 2002 г. Алексеев отново издава текста с реконструиран старобългарски правопис, като привежда само значими различия.⁸ Доверявам се на това издание и го използвам в съпоставителната таблица, но въвеждам някои незначителни промени в реконструирания правопис (за това виж по-долу). Хипотезата на Алексеев, че лексикалните и синтактични архаизми показват, че може би преводът е направен от архиепископ Методий и/или от неговите съратници, е оспорена от Хорас Лънт и Франсис Томсън. Те сочат, че няма конкретни доказателства за авторството св. Методий, но са съгласни, че преводът е ранен и е хубав.⁹ Наистина няма сигурни доказателства за автора на превода, но е много възможно преводът да е възникнал в кръга на св. Методий и да е направен от богословски образован и надарен със словесно майсторство човек. Възможно е да е направен в Моравия / Панония, в Цариград (882–883) или в България през последните декади на IX век.

Не е ясно и дали запазеният до днес текст не е редактиран в България версия на направен превод от архиепископ Методий¹⁰. Ангелина Минчева отбелязва, че заслужава внимание “връзката на Чп с речника на преславските книжовници”¹¹. Към коментирания от нея примери, показващи такава връзка, а именно употребата на *владѣ* и *учиниѣтъ*, ще добавя *орѣжиѣ* два пъти за *ѡрмо* 6:11, 1:8 (Татяна Славова сочи *орѣжиѣ* като преславизъм срещу по-ранното *колѣсьница* в Петокнижието¹²), още *тисѣ* 8:9 и *тисовѣ* 5:15 (редом с *кѣдрѣ* 1:16), *излѣсти* 1:7, 3:11 (редом с *изити*), на *камѣцѣ*. Самият Алексеев през 1983 г. също отбелязва наличието на лексеми, характерни за преводите, направени в България през X в., като *излѣсти*, *камѣкѣ*, *пѣтиѣ*, *мѣчѣ* и др., но с основание сочи, че те са сравнително малко. Той пише: „Таким образом, как всякий древний текст, Песнь песней имеет сложный и смешанный по своему происхождению лексический состав. Характерно, однако, что поздние «болгарские» варианты оказываются в меньшинстве“.¹³ Наличието на такива лексеми, често използвани редом с Кирило-Методиевите им еквиваленти, подсказва, че или запазеният до днес ранен превод е бил редактиран в тогавашната Североизточна България сравнително скоро след идване на Кирило-Методиевите ученици в България, или че е бил направен по това време от близки последователи на св. Методий. Преводът е хубав и богословски

⁷ АЛЕКСЕЕВ 1983.

⁸ АЛЕКСЕЕВ 2002.

⁹ Вж. ТОМСЪН 1998: 835–6; ЛЪНТ 2004: 208.

¹⁰ За историята на ранните библейски преводи, ръкописните свидетелства за тях и споровете за времето и мястото на превод, както и за по-късните наслоения върху ранните преводи в преписваческата традиция, вж. обобщение у СЛАВОВА 2009 и цитираната там литература.

¹¹ МИНЧЕВА 2009: 12.

¹² СЛАВОВА 2002: 47, 87, 92.

¹³ АЛЕКСЕЕВ 1983: 239.

верен и най-вероятно преводачът е познавал тълкувания (на гръцки) на Песен на Песните.¹⁴

РТп: ранен тълковен превод – превод на Песен на Песните заедно с коментари/ тълкувания. Вероятно е преведена гръцка катена, която не е идентифицирана. В нея са включени коментари на Филон Карпатийски/ Карпасийски (края на IV/V в.), Иполит Римски, Григорий Нисийски (ок. 335 – след 394), Ориген и др. Според Х. Лънт¹⁵ и Фр. Томсън¹⁶ при превода на коментарите не е направен нов превод на Песен на Песните, а е редактиран ранният превод на тази библейска книга (тук означен с Чп). Според А. А. Алексеев е направен нов превод (той го нарича тълковен превод – Тп), като са взети предвид тълкуванията, гръцката версия на библейската книга в рамките на коментарите, различаваща се от нетълковните преписи, както и ранният славянски превод. Вероятно е преведена катена, в която тълкуванията на Григорий Нисийски са перифразирани в редица случаи – близък аналог се открива в т.нар. *catena hauniensis*, открита от Р. Кълеманс напоследък¹⁷. Няма единодушие сред учените кога и къде е направен преводът. Алексеев публикува тази тълковна версия на библейската книга по най-ранния известен препис на преводната катена, източнославянски ръкопис от XIII век до стих 5:4, останалите стихове – по източнославянски двуусов ръкопис от XV в.¹⁸, като предполага, че преводът би могъл да е направен сред източните славяни, не на Балканите.¹⁹ Според едно по-ранно мнение на Х. Лънт преводът е направен в Симеонова България²⁰, а според по-късно негово виждане – на Балканите или в Светите земи преди 1050 г.²¹ Татяна Славова включва този превод сред преводите, направени в североизточна България през X век.²² Това е период, в който са направени редица преводи на библейски тълкувания.²³ Новозаветните цитати в него следват преславската редакция. В съпоставителната таблица, публикувана в тази студия, лексемите се извличат от публикацията на катената по споменатите

---

¹⁴ ДИМИТРОВА 2015.

¹⁵ ЛЪНТ 1985.

¹⁶ ТОМСЪН 1998: 835–7.

¹⁷ КЪЛЕМАНС, ДИМИТРОВА 2019.

¹⁸ Алексеев провежда археографско и текстологично изследване и разделя ръкописите по групи, като според него най-близо до архетипа е трета група. Той обаче публикува текста по източнославянския препис от XIII в., пазен в Руската държавна библиотека в Москва, ОИДР 189, а за частта, която не е налична в него, използва Погодин 81 от XV в. от Руската национална библиотека в Санкт Петербург (АЛЕКСЕЕВ 2002: 40–122). През 1988 г. Алексеев публикува само текста на библейската книга, извлечен от тълкуванията, в Генадиевската библия с разночетения от 11 ръкописа (АЛЕКСЕЕВ 1988). Всъщност още през 1980 г. той публикува паралелно Чп и РТп без тълкуванията по Генадиевската библия от 1499 г.

¹⁹ Вж. АЛЕКСЕЕВ 2002: 40–125.

²⁰ ЛЪНТ 1985: 292–294, 303.

²¹ ЛЪНТ 2004: 208.

²² СЛАВОВА 2009: 100.

²³ Обобщение за ранните екзегетични преводи вж. у ИЛИЕВА 2006, ДИМИТРОВА 2014; издание на старобългарския превод на Иполитовото тълкувание на Книгата на пророк Даниил вж. у ИЛИЕВ 2017.

два руски ръкописа²⁴, като обаче се архаизира правописът. В някои случаи взимам предвид и публикуваните от Алексеев разночетения през 1988 г.²⁵

КТп: късен тълковен превод – превод на катена, известна като В₂, която съдържа коментарите на Теодорит Кирски (393 – ок. 460), Тримата отци (компиляция от тълкуванията на Григорий Нисийски, Нил Синайски, ок. 345 – ок. 430, и идеи на Максим Изповедник, 580 – 662) и Михаил Псел (1018 – след 1078).²⁶ Този превод е оцелял само в един препис, пазен в Рилския манастир – това е втората част на ръкопис 2/24 от самия край на XV в. (нататък РМ 2/24).²⁷ Правописът е ресавски. Вероятно преводът е направен в началото на XV в. сред южните славяни, може би на Атон.²⁸ От катенния превод е бил извлечен само текстът на Песен на Песните и се е разпространявал самостоятелно.²⁹ Катенният превод е бил съкратен и е известен в два преписа, единият непълен.³⁰ В съпоставителната таблица лексемите са извлечени от РМ 2/24. В редки случаи взимам предвид разночетения от преписите само на Песен на Песните без тълкувания³¹. Отново Х. Лънт смята, че тази тълковна версия на Песен на Песните (тук КТп) е редакция на най-ранния превод (Чп).³² А. А. Алексеев смята, че това е нов превод, но на преводача е бил известен и ранният превод (Чп).³³ Фр. Томсън предполага, че на преводача е бил познат и Чп, и ранният тълковен превод (РТп).³⁴ Ангелина Минчева смята, че това е нов, самостоятелен превод.³⁵ Всички изредени изследователи са работели само с преписи на Песен на Песните, извлечени от тълкуванията. Както споменах, за съпоставителната таблица тук извличам материала предимно от преписа на катената в рилския ръкопис 2/24 (РМ 2/24), в който има текстови вариации в стиховете, които се повтарят като леми или отделни техни части в рамките на коментарите – така лексикалният материал е по-богат от картината, която ни представят преписите с извлечения от катената текст само на Песен на Песните.

За двете тълковни версии на Песен на Песните мисля, че е приложим терминът “вторичен превод”. Терминът е предложен от Х. Лънт³⁶, но той смята, че двата тълковни превода са по-скоро редакция на най-ранния (Чп). Според мене,

---

²⁴ АЛЕКСЕЕВ 2002.

²⁵ АЛЕКСЕЕВ 1988.

²⁶ За гръцката катена вж. БОСИНА 2008 и рецензията за книгата му от КЪЛЕМАНС 2010.

²⁷ Преписът е издаден от ДИМИТРОВА 2012.

²⁸ Издание на превода на катената по рилския ръкопис, информация за съкратените версии на катената и хипотези за времето и мястото на превод вж. у мене: ДИМИТРОВА 2012.

²⁹ АЛЕКСЕЕВ 2002, МИНЧЕВА 1989.

³⁰ Непълният е издаден от ТРИФУНОВИЧ 1971, другият препис е издаден частично от КУЕВ и ПЕТКОВ 1986: 532-545; за него вж. ДИМИТРОВА 2011.

³¹ Според изданието ДИМИТРОВА 2012. Два преписа са издадени: Одеският – от АЛЕКСЕЕВ (2002: 158-162), Виенският – от МИНЧЕВА (1989).

³² ЛЪНТ 1985: 313-314.

³³ АЛЕКСЕЕВ 2002: 157.

³⁴ ТОМСЪН 1998: 836-7.

³⁵ МИНЧЕВА 1989.

³⁶ ЛЪНТ 1985.

книжовниците, превели двете катени, са използвали някои решения на предшествениците си, но А. Алексеев е прав, че водещ за тях е бил гръцкият текст и тълкуванията, които са превеждали. Лора Тасева дава свои аргументи за разграничението между превод и редакция на лексикално ниво, като включва и статистически методи.³⁷ Надявам се публикуваната тук съпоставителна таблица на преводаческите избори да даде възможност за по-точни изчисления на приликите и разликите между Чп, РТп и КТп, но и при най-грубо изчисление се вижда, че разликите между отделните версии са над 30-35%, което ги квалифицира като самостоятелни преводи. Важно е да се изчисли и в колко употреби на лексемите в различните стихове и фрази има разлика между трите версии, което не е направено тук. Таблицата също ясно показва индивидуалните грешки в трите версии, което според критериите на Л. Тасева е аргумент в полза на тезата за определянето на трите текстови разновидности на тази библейска книга в средновековните славянски ръкописи като три различни превода. Освен лексикалните разлики, видни са множество синтактични разлики, някои от които се дължат на различни варианти в гръцкия текст. Вероятно гръцката версия на Песен на Песните, използвана от ранния преводач, се е различавала от оригиналите на другите двама преводачи. И това е очаквана разлика между преписи на библейска книга без тълкувания и преписи на катени. Преводачите са се съобразявали и с тълкуванията, както посочва и Алексеев.³⁸

Граматични разлики. В съпоставителната таблица, публикувана тук, не се дават форми, които да показват граматичните разлики между трите текстови версии – с малки изключения. В редица случаи не се дават причастията, а се извежда като основна форма инфинитивът на глагола, от който е образувано причастие, употребено в средновековния превод. Понякога се дава глаголът, а след знак / причастие в реконструирана старобългарска форма. Затова тук ще посоча някои граматични разлики между трите версии. Както споменах, някои се дължат на различни гръцки образци. Цялостното им проучване предстои, но тук ще дам показателни примери. Фразата ἕως οὗ θελήσῃ 2:7 се предава с **дондеже въсхошетъ** Чп, **дондаже хошете** (разн.: **хошетъ**, **възхошетъ**) РТп; **дондеже хошеть** (1) ~ **додеже аще хоше** (1) ~ **дондеже аще хошеть** (2) РМ 2/24 – в гръцки съществува разнообразие: в едни текстове има οὗ, в други – няма³⁹, в трети (PG 122, 580) е ἄν. В PG 81, 92 в

³⁷ ТАСЕВА 2006, срв. приложение на методите за разграничение между превод и редакция и у ТАСЕВА 2010.

³⁸ АЛЕКСЕЕВ 2002: 45.

³⁹ За гръцки използвам предимно изданието с множество разночетения *Vetus Testamentum graecum cum variis lectionibus*. Eds. R. HOLMES et J. PARSONS (Оксфорд, 1789-1827), препечатано у АЛЕКСЕЕВ (2002: 204-215), както и тълкуванията на Тримата отци и на Теодорит Кирски по некритическите издания в PG 122 и PG 81 съответно, още критическото издание на поемата на Михаил Псел от УЕСТЪРИНК 1992. По-рядко съм използвала изданието на Песен на Песните в дисертацията на Джей Трийт: Jay C. TREAT. *Lost Keys: Text and Interpretation in Old Greek Song of Songs and its Earliest Manuscript Witnesses* (Ph.D. Dissertation, University of Pennsylvania, 1996) и най-авторитетното издание на Септуагинта на ALFRED RAHLFS. *Septuaginta. Id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes*. 2 т. (Stuttgart: Württembergische Bibelanstalt, 1935) на <https://www.academic-bible.com>.

лемата няма о̃, а в рамките на тълкуванието има (вж. PG 81, 93). За Чп и РТп може да се предположи, че са направени от оригинали, в които няма о̃ или ѱν, или пък са направени от преводачи, които не са се стремели да имитират особеностите на гръцки в този тип подчинени изречения, което е очаквано за ранни преводи. Разлики в числото в гръцките преписи също са отразени в преводите, например ἐν ἀμπέλῳσιν ~ ἐν ἀμπέλῳνι 1:14: въ виноградѣхъ Чп, КТп, но въ виноградѣ РТп; ἐν νυξίῳ ~ ἐν νυξί 3:1: въ ношехъ Чп, въ ноци РТп, както и въ ношех ~ въ ноци РМ 2/24.

Една от честите граматични разлики между трите версии е използването/неизползването на двойствено число. Докато Чп и РТп употребяват последователно дв.ч., то в РМ 2/24 обичайно е множественото число. Например, висока честота в Песен на Песните има формата за мн.ч. *μαστοί* ‘гърди, гръд’. В РМ 2/24 *съсьць* не се употребява в дв.ч., въпреки че е назована природна двойка (за природни двойки в този ръкопис се използват стари форми за дв.ч. като *ржцѣ*, *нозѣ*, *очи*, съчетавани обаче с определения и глаголи в мн.ч., което показва, че са били схващани като мн.ч.), нито глаголите и определенията към тази дума (с едно изключение). В Чп и РТп редовни са формите за дв.ч. заедно с определенията и глаголите към формата за дв.ч.. Примери: *ἀνὰ μέσον τῶν μαστῶν μου* 1:13: *посрѣдѣ съсьцоу моею* Чп, РТп, но *посрѣдѣ съсьць моихъ* РМ 2/24⁴⁰; *δύο μαστοί σου ὡς δύο νεβροὶ δίδυμοὶ δορκάδος οἱ νεμόμενοι ἐν κρίνοις* 4:5: *оба съсьца твоя ꙗко двѣ пѣтища близньца срѣны, ꙗже пасома въ кринѣхъ* Чп; *два съска твоя двѣ жилѣ близньца срѣны* РТп; *двои съсци твои, ꙗко двоии алнии близньци срѣны. пасоушии въ криноохъ* КТп; *τί ἐκαλλιώθησαν μαστοί σου* 4:10: *что оудобрѣста сѣ съсьца твоя* Чп; *что оудобрѣста сѣсца твоя* РТп; *что оудобрѣши сѣ съсци твои* КТп; *καὶ ἔσονται δὴ μαστοί σου ὡς βότρυες τῆς ἀμπέλου* 7:9: и *вждѣта оба съсьца твоя ꙗко грозда винограда* Чп; и *боудѣт сосца твоя ꙗко гроздове винограда* РТп; и *боудѣтъ же съсци твои, ꙗко гроздне лозы; гроздь лозы* РМ 2/24; *καὶ μαστοί μου ὡς πύργοι* 8:10: *съсьца моя стлѣпа* Чп; *съска моя ꙗко столпа* РТп; *съсци мои ꙗко стлѣпы* КТп.

По различен начин се предава и гръцкият приименен родителен падеж в Чп, РТп, КТп. И в трите версии се срещат както прилагателни, така и съществителни в р.п. Най-много са прилагателните в Чп, а най-малко – в КТп. Преброих 25 примера, в които в Чп има прилагателно, а в КТп – съществително в р.п. В 5 случая и трите превода имат р.п., но в тези примери родителният падеж е очакван, защото или към името има определение (име и прилагателно или местоимение), или пък функцията на р.п. не е посесивна, например *φρέαρ ὕδατος ζῶντος* 4:15: *студеньць водѣ живѣы* Чп; *кладѣзь водѣ живѣы* РТп, *источникъ и рѣвеникъ воды живы* КТп; *βότρυες τῆς*

⁴⁰ Примерите се цитират според написанието им в РМ 2/24, но без надредни знаци.

ἀμπέλου 7:9: грозда винограда Чп; гроздове винограда РТп; гроздіє лозы; гроздь лозы КТп.

В повече от 10 случая КТп има р.п. на съществително срещу прилагателно и в Чп, и в РТп, например ἀπὸ ξύλων τοῦ Λιβάνου 3:9: отъ дрѣва ливаньскааго Чп; ѿ дрѣвесъ ливаньскыхъ РТп; ѿ дрѣвесъ ливана КТп; ἀπὸ θυγατέρων Ιερουσαλημ 3:10: отъ дъщерь иероусалимьскыихъ Чп; ѿ дъщерин иерѣлмьскъ РТп; ѿ дъщерин иеросалима КТп. Стремезът към по-голяма близост до гръцкия оригинал проличава и в това, че в КТп откриваме и несклоняемо съществително – сравнително рядък топоним, с функция на р.п. срещу прилагателно в Чп и РТп, а именно ἐπὶ τὰ ὄρη Βαιθηλ 2:9: по горамъ ефильсканъ Чп, на горахъ вефильскыхъ РТп; на горахъ вефилъ КТп. Понякога в РМ 2/24 (7 пъти), когато варира обликът на един и същи стих, един път откриваме прилагателно, както е в Чп и РТп, а в друг вариант на стиха – съществително в р.п.; това е главно при идиоматизирали се съчетания в историята на книжовния език и вероятно автоматизмът на наученото от книжовните текстове, които е познавал късният преводач, е изиграл роля в използването понякога на прилагателно, а не на предпочитаното съществително в р.п., например θυγατέρες Ιερουσαλημ 2:7: дъщери иероусалимьскыа Чп; дъщери иероусалимь РТп; дъщере иерлимовы ~ дъщере иерма ~ дъщери иеросалимовы РМ 2/24; ὁσμὴ Λιβάνου 4:11: конга ливаньска Чп, конга ливанова ~ конга ливана РМ 2/24; θύγατερ Ναδαβ 7:2: дъщи аминадамова Чп; дщера аминадава РТп; дъщи надава ~ дъщи надавава РМ 2/24. В тези примери се вижда и една друга особеност – прилагателните са образувани с различни суфикси в трите версии.

В предпочитанието си към приименен р.п. КТп по-често съвпада с РТп, а по-рядко с Чп, защото и в РТп, и в КТп има тенденция към по-точно предаване на граматичните особености на гръцкия оригинал, например δίδυμοι δорκάδος 7:4: близнеца срънни Чп; близнеца сръны РТп; близнеца сръны КТп; ἐν ταῖς δυνάμεσιν καὶ ἐν ταῖς ἰσχύσεσιν τοῦ ἀγροῦ 2:7: силами и крѹпостѣми сельнами Чп; въ силахъ и крѣпостехъ села РТп; въ силы и крѣпости села КТп; ξύλων τοῦ Λιβάνου 4:14: дрѣвты ливаньскыими Чп; дрѣвты ливана РТп; дрѣвеси ливана КТп.

В РТп има и 5 примера с приименен дателен падеж, който не е наличен в другите две версии (срещу прилагателно в Чп и съществително в р.п. в КТп), например: πρὸς τὸ ὄρος τῆς σμύρνης 4:6: на горѣ смърньскѣ Чп; къ горѣ смюрнѣ РТп; къ горѣ смърны КТп; ἄνθος τοῦ πεδίου 2:1: цвѣтъть польскыи Чп; цвѣтъть полю РТп; цвѣтъть полскы и цвѣтъть поля КТп; πρόσωπον Δαμασκοῦ 7:4: лица дамаскова Чп, лице дамаскоу РТп, лице дамаска КТп; ἀπὸ ἀρχῆς πίστεως 4:8: отъ зачала вѣрты Чп; из начала вѣрѣ РТп; начело вѣры, начетче вѣры РМ 2/24. Същевременно има и случай на д.п. в Чп срещу р.п. в РТп и КТп, а именно: φωνὴ τοῦ τρυγόνος 2:12: гласъ грѣлицы

Чп, гласъ гърлица РТп, глас грълицѣ КТп. Въпреки че най-малко прилагателни има в КТп, все пак се откриват случаи, в които в него се използва прилагателно, а в другите две версии съществително в р.п. или в д.п., например *θημωνιά σίτου* 7:3: *стогъ пшеница* Чп; *стогъ пшеници* РТп; *стогъ пшеничныи* КТп. При изследване на предаване на гръцки генитив с прилагателно трябва да се има предвид, че и в гръцки понякога има вариране между съществително в р.п. и прилагателно, но такова вариране не ми е известно в стиховете на Песен на Песните, превод на Седемдесетте.

Много разлики се наблюдават в трите преводни версии по отношение на рекцията на глаголите, на използваните предлози и местоимения. В над 30 фрази в трите версии виждаме различно решение от този тип, например *ρόμφαία αὐτοῦ ἐπὶ μηρὸν αὐτοῦ* 3:8: *мечъ юмоу при бедрѣ свои* Чп; *оружъѣ на бедрѣ его* РТп; *оружіѣ его о бедрахъ твоюу* КТп; *ἐκτὸς τῆς σιωπῆσεώς σου* 4:3: *развѣ мльчаниа твоего* Чп, *ω̄ молчания твоего* РТп, *вънѣ мльчаніа твоего* КТп; *πορευόμενος τῷ ἀδελφίδῳ μου εἰς εὐθύθητα* 7:10: *шьствоуѣ братоу моемоу на правостъ* Чп; *хотѣи (вер. ходѣи) братъ мои въ правости* РТп; *гредоуще сестричишоу моему въ правостъ* КТп. При еднакво или сходно граматично решение обаче има лексикални разлики. Ето няколко примера: *ἐξεδυσάμην τὸν χιτῶνά μου* 5:3: *сѣвлѣкохъ ризѣ моѣѣ* Чп, *сѣвлѣкохъ сѣ съ ризы моѣѣ* РТп, *сѣвлѣкохъ одеждоу мою* КТп; *ποτιῶ σε ἀπὸ οἴνου τοῦ μурезυκοῦ* 8:2: *напоѣ тѣ отъ вина муротворьца* Чп, *напоѣ тѣ вина съ вонѣми строенагѣ* РТп, *напоѣ тѣ ω̄ вина мурооіатеѣна* КТп. Чп и КТп предпочитат ѣко пред преславизма акы, характерен за РТп. От друга страна, в Чп откриваме използване на тв.п. за гръцка предложна конструкция *ἐν* с д.п., което е характерно за ранните преводи, докато РТп и КТп употребяват предложно съчетание с един и същи предлог – *въ*, но с различен падеж (м.п. в РТп, в.п. в КТп) в 2:7, 3:5, 5:8, 8:4: *ῥκίσα ὑμᾶς ... ἐν ταῖς δυνάμεσιν καὶ ἐν ταῖς ἰσχύσεσιν τοῦ ἀγροῦ*: *заклахъ въи ... силами и крѣпостѣми сельными* Чп; *заклахъ вы ... въ силахъ и крѣпостехъ села* РТп; *въ силы и крѣпости села* КТп.

В заключение, изнесените примери не са достатъчно, за да се анализират цялостно преводаческите избори и предпочитания на граматично равнище в трите версии, но те ясно показват характера на разликите между тях. Общи особености на синтактично равнище най-вече се появяват, когато двата или трите превода се стремят много точно да отразят гръцкия образец. В повечето случаи обаче на еднакви синтактични решения еднаквите конструкции са изпълнени с различна лексика. Късният превод показва най-силен стремеж към точно следване на гръцкия оригинал – стремеж, който се дължи не само на предпочитанията на средата на преводача, но и на осъзнатата сложност на богословските интерпретации на тази най-трудна за теолога библейска книга.

Съпоставителна таблица на лексикалните съответствия на гръцките думи: конвенции. Целта на тази таблица е да се видят разликите и приликите между трите преводни версии на лексикално равнище. Затова в таблицата не са включени местоимения, частици, числителни, предлози, съюзи, собствени имена – тук също има доста разлики, но те не са обект на тази съпоставка. За съпоставката на лексикално равнище приех, че е достатъчно да се посочи основната (речниковата) форма на лексемите с нормализиран правопис без граматична характеристика, без контекст⁴¹. Неизбежно при представянето на съответствията в такъв вид голяма част от информацията се губи, но в случая мога да си го позволя, защото текстовете, и гръцки, и славянски имат издания (макар в повечето случаи некритически).

В първата колона на таблицата е посочена речникова (основна) гръцка форма. При избора на такава форма се ръководех главно от конвенциите на следните речници: LEH, LSJ, Стгрб, електронни конкорданси, като <http://septuagint.org>, но невинаги се съобразявах с тези наръчници – въведох някои разлики спрямо тях, които са от полза на сравняването на преводаческите предпочитания. Например, гръцки медиио-пасивни форми са дадени като основни форми поради семантичните им особености, които са от значение за превода.

В първата колона на съпоставителната таблица са дадени и значенията на гръцките думи. За изследването на превода е интересно какво значение са имали тези думи в епохата, когато той е направен. Да се определи това, е трудно и нееднозначно. Затова при определянето на значението се реководех от една страна от предполагаемото значение, което дават учените при съпоставка с еврейския оригинал (с отчитане на неизбежното семантично калкиране в превода от еврейски на гръцки в Септуагинта),⁴² но от друга страна, си давах сметка, че съществува християнска екзегеза на гръцки език към Септуагинта, която избира понякога значения на гръцките думи в духа на християнския коментар. Ясно е, че за да се обяснят изборите на славянските книжовници, за всяка отделна фраза и дори дума трябва да се проучат християнските коментари на гръцки, за да се определи какво значение/ какви значения има тя за християнските екзегети. При изграждане на съпоставителната таблица затруднението дойде и от това, че двете средновековни славянски тълковни версии на Песен на Песните са придружени от различни тълкувания, които понякога насочват към различно значение на гръцките думи. Не е ясно какви екзегетични текстове е имал предвид ранният преводач, който не превежда катена с коментари, но вероятно е знаел авторитетни тълкувания. В този смисъл работата върху значението, което гръцките думи биха могли да имат за

---

⁴¹ За трудностите при представяне на основните форми и значенията при многократни славянски преводи вж. ТАСЕВА 2005 и ТАСЕВА 2008.

⁴² При посочване на значенията на гръцките думи се ръководех от споменатите речници LEH, LSJ, PGL, Стгрб, но също и от преводите на Септуагинта – на Сър Ланселот Брентън (BRENTON) и на Джей Трийт в рамките на цялостния нов превод на Септуагинта на английски: NETS.

преводачите, е в началото си. Когато обаче е ясно, че е преведено друго значение на дадена гръцка дума, а не онова, което ние смятаме за контекстуално определено (главно при сравнение с еврейски), използвам знак //, след който поставям значението, което е предадено в един или повече от съществуващите славянски преводи. Понякога преводачите грешат (поради лошо разчитане на текста, поради грешно словоразделяне, поради интерференция на говоримия гръцки и пр.), понякога преписвачите грешат или въвеждат нови форми, дори думи, но понякога не става дума за грешки, както изглежда на пръв поглед, а за преводачески лексикален избор, произтичащ от тълкуванията или от интертекстуални връзки. От тази гледна точка лексикалните избори на преводачите са свидетелство и за значения на гръцките думи, които са били актуални или преобладаващи в епохата на преводачите, и за разбирания/ интерпретации на библейските стихове. Приведените в таблицата значения на гръцките думи на български редом с изборите на средновековните преводачи показват още нещо – приемствеността в историята на българския книжовен език.

Преводните съответствия в средновековните славянски ръкописи са представени с изкуствен/ нормализиран правопис (независим от правописа на източниците – среднобългарски, руски, ресавски), за да бъде улеснена съпоставката между трите версии и със съществуващите речници. Понякога след две точки след реконструираната основна форма се представя оригиналната форма в ръкописите. В избрания правопис не се използват буквите **ѧ**, **Ѩ**, **ѩ**, **Ѫ**, **ѫ**, **Ѭ**, **ѭ**, **Ѯ**, **ѯ**, **Ѱ**, но се пише в гръцки заемки **ϳ** (въпреки че вярвам, че първоначално обичайно гръцкият ипсилон се е предавал с **оϳ**, **ю** или **н**, а предаването с **ϳ** е по-късна практика) и се използва само една буква **и** (въпреки че и в глаголическите и кирилските ръкописи се използват повече от една буква за предаване на фонема /и/). Правописът и на привежданите в таблицата различни граматични форми (например форми за мн.ч., дв.ч., заповедни форми, причастия) също е реконструиран – обичайно се дава речниковата форма, след която иде знак / и след него е специфичната граматична форма в текста: такива форми се привеждат, ако има съществена разлика в преводите. В някои случаи се привеждат форми от ръкописите с оригинален правопис – тогава те са написани с по-дребни букви и с различен шрифт (без надредни знаци). Когато определям основната форма, образец – в морфологично отношение – ми бяха следните речници: **СС**, **СтбР**, **SJS**. Както стана ясно, не следвам правописа, избран в тези речници. В редки случаи не следвам конвенциите на тези речници и в други отношения, а се ръководя от засвидетелстваните форми в текстовете, с които работя – например давам основни форми **процвѣсти** и **процвѣсти**, за да покажа, че има разлика в миналите форми в разглежданите версии: **процвѣте**, **процвѣте**, а в скоби давам и формата в **СС** (**процвисти**). Другите две форми присъстват в **Срезн**. Ако една дума отсъства в **СС**, **СтбР** и **SJS**, то тя се привежда в

регионалния ѝ облик, засвидетелстван в повечето преписи, т.е. основната форма се извежда от преписите. При някои думи, особено при гръцки заемки, в бележка под линия са дадени всички регистрирани форми, за да се видят основанията за избора на основна форма. В бележки под линия са предадени и някои коментари в науката за отделни думи. При превод на гръцки р.п. с прилагателно давам основната форма на прилагателното (кратката). Звездичката пред някои думи означава, че думата е взета от тълкуванията към даден стих – често самият стих отсъства в РТп.

Тъй като целта е да се съпоставят лексикални преводачески избори, не давам граматична характеристика на лексеми – с редки изключения, когато е важно да се види, че преводачите използват различни категории, например превеждат причастие с прилагателно или съществително. Гръцките съществителни се маркират чрез посочване на определителния член, за прилагателните и глаголите не се дава граматична характеристика. Гръцките глаголи са представени с формата за 1 л. ед.ч. сег. вр., а в славянската част – чрез реконструирани инфинитиви. Тъй като в катената в РМ 2/24 често се повтаря един и същи стих, ако има лексикално вариране, то след лексемите в скоби с арабска цифра се посочва колко пъти се среща единият и колко пъти вторият вариант.

Словникът е изготвен на основата на следните издания: последното издание на Алексеев от 2002 на Чп и РТп, като в отделни случаи са взети предвид и различията, приведени в изданията, които той прави през 1980, 1983, 1988⁴³. За КТп използвам изданието на катената от РМ 2/24⁴⁴, защото този ръкопис пази първоначалния текст, придружен с тълкувания, и в много случаи има по-архаично четене, макар на места да личи и тук намеса на по-късен книжовник. Основната причина за избора му е, че това издание дава по-богат лексикален материал, като включва всички варианти, в които се срещат библейските стихове от Соломоновата песен, т.е. представя варирането на лемите в рамките на катената.

Лексикални успоредици: предварителни наблюдения. Около една трета от гръцките думи на Песен на Песните (в Септуагинта) се превеждат по еднакъв начин в Чп, КТп и КТп. Публикуваната по-долу съпоставителна таблица дава възможност за по-точни изчисления, които не се правят тук. Ще отбележа само, че повечето от тези общи лексикални съответствия са очаквани, защото това са било думи, принадлежащи на основния речников фонд на старобългарски и в много случаи изобщо на славянските езици, било думи, които и да имат синоними в старобългарски, са добре утвърдени в книжовния език и са по-честите, по-очакваните съответствия за дадена гръцка дума; т.е. може да се каже, че това са утвърдени в старобългарския книжовен речник съответствия на гръцките лексеми и

---

⁴³ Макар в единични случаи Х. Лънт (Лънт 2004) да смята, че Алексеев не е избрал най-архаичния вариант (при сравнение с различията в изданията на Алексеев от 80-те години), намирам като цяло, че последното издание е подобро и по-прецизно.

⁴⁴ ДИМИТРОВА 2012.

могат да се появят независимо в самостоятелни преводи, например⁴⁵: банѣ, благъ, близньць, вѣлъ, вѣдѣти, вино, виноградъ ‘лозе’, висѣти, вода, вѣрма, вѣзати, вѣньць, вѣньчати, вѣра, глава, глаголати, гора (за ὄρος), градъ, грѣлица (за τρυγών), грѣтанъ (за φάρυγγι), дати, десница, добръ, дрѣво, доуша, дѣждъ, дѣска, дѣщи, дѣимъ, дѣнь, езеро, жена, живъ, земляѣ, зима, злато, златъ, зжбъ, имѣти, има, конъ, краснь, крѣпость,⁴⁶ лъвъ, любъ, малъ, мати, мѣдъ, млѣко, млъчание, мѣногъ, мжжъ, невѣста, нощъ, новъ, нога, напъсати, напоити, обрѣсти, огнь, око, осквернити, пити, плодъ, подобнь, поле, прѣстъ, поустѣини, рѣци, рѣка, рѣка, сладость, сръна (за δорκάς, -αδος) стлѣпъ, стадо, съвѣрати, сѣребръ, сѣребро, сѣверъ, сильнь, сила, слъньце, стрѣла, стѣна (за τοῖχος), сътъ, съморѣтъ, съпати, съинъ, сѣсти, трѣстъ, оупити сѣ, оутро, оуста, оустъна, хлѣбъ, цвѣтъ (за ἄνθος) щитъ, югъ, ѡзъкъ. Към тази група принадлежат и гърцизми, включени в старобългарския книжовен език в ранните години на създаването и използването му, като адъ и мѣро (вероятно заети в устната реч), ливанъ, кѣпарисъ, кѣдръ. Когато за гръцка дума се предпочитат и в Чп, и в РТп, и в КТп думи, смятани за кирилометодиевизми като чрѣво, шоуи, възвѣстити (а не преславизмите жтрова, лѣвъ, повѣдѣти), би могло да се мисли, че това съвпадение се дължи на влияние на Чп върху по-сетнешните книжовници. Подобни примери обаче не могат да бъдат солиден аргумент за такава хипотеза, защото тези лексеми са достатъчно широко разпространени в книжовния език и през XIV–XV век и не е невъзможно да са самостоятелен избор на различни книжовници.

Тъй като понякога една и съща гръцка дума се превежда по различен начин в различните стихове, в едни стихове преводът може да е един и същи в трите

⁴⁵ Направих сравнения с РГЦП и СтБР. Като бройка съвпаденията са доста, но съвпадат думи, които са добре установени в книжовната практика лексикални съответствия на определени гръцки лексеми и е очаквано да се появяват във всеки превод. Сравнението показва, че от общо 196 гръцки думи, които имат едно и също съответствие в Чп, РТп и КТп, само 8 (ἀμόρα, βόστρυχος, ὀμφαλός, πηδάω, προτείχιμα, σιώπησις, φοῖνιξ, и ψεκάς) не са включени в РГЦП и само 4 от останалите (ἀλοστολή, σανίς, στίγμα, τεχνίτης) имат преводно съответствие в Песен на Песните, което не е регистрирано в РГЦП, макар че това са думи, добре известни на средновековната славянска книжнина. В почти всички останали случаи общият вариант в трите превода на Песен на Песните е един от най-честите варианти, а понякога и единственият превод на съответната гръцка дума според РГЦП. Следователно едва ли точно този корпус от примери за еднакъв превод в трите текстови разновидности може да се смята за доказателство, че това е един превод, претърпял по-късни редакции. Давам си сметка, че при определяне кое е очаквано, често преводаческо решение, сравнението с гръцко-славянските паралели, изготвени от М. Аргировски и колектив (РГЦП), който извлича материал от сравнително ранни евангелия, апостоли, псалтири, триоди, паримейници (12 ръкописа общо), може да е подвеждащо, защото авторите не дават кое значение на дадена гръцка дума с каква славянска се превежда, нито пък представят точно от какъв контекст, библейски стих, ръкопис, от каква редакция на текста са взети лексемите, нито пък дават информация каква е честотата на появата им.

⁴⁶ Старо, кирилометодиево съответствие за ἰσχύς е сила, но тук във всички изброени случаи появата на крѣпость е очаквана, защото е в съчетание със сила, която превежда δύναμις.

текстови разновидности, а в други да се различава. Причините за варирането може да са различни: влияние на контекста, интертекстуални връзки, влияние на християнската екзегеза към стиха.

Експериментиране с различни варианти, за да бъде открит най-добрият, се вижда при предаване на глагола ἀλέρχομαι в РМ 2/24. В 2:11 става дума, че дъждът си е отишъл, преминал е. Късният преводач освен с глагола отити (както Чп и РТп), предава гръцкия глагол и с други префигурирани глаголи: милоити, прѣбити.

ἀλέρχομαι 'отивам си' 2:11 6:1	отити отити	отити ити, отити	милоити, отити, прѣбити отити
--------------------------------------	----------------	---------------------	----------------------------------

Статистическото проучване на лексикалните съпадения и разлики се затруднява от това, че редица стихове или по-скоро части от стихове липсват в ранната катена. Така има редица случаи, в които в Чп и КТп е избрана една и съща дума за превод, а за РТп не знаем. Например ἄκανθα, ἥ 'трънливо растение' се превежда с трънии в Чп и КТп, а в РТп липсва превод на фразата.

В немалко случаи КТп използва лексемата на един от двата по-ранни превода – обикновено тази от двете, която е била по-широко разпространена в книжовния език през XIV–XV век. Повече от съвпаденията са с Чп (над 45 лексеми в над 60 употреби). Ето няколко примера:

ἀλοστρέφω 'отвърна, отклоня' 6:5	отъвъртити	обратити	отъвъртити
δείκνυμι 'показвам' 2:14	показати	ѣвити	показати
κυπρίζω 'цъфтя' 2:13	цвисти	зрѣти	цвисти

В редица случаи само единият от два или три лексикални варианта в РМ 2/24 съвпада с Чп и се различава от РТп, а другият се различава и от двете ранни текстови разновидности, например:

νάμα, τό 'питие, сок' 8:2	пиво	питие	пиво(1), напоение(2)
πορφύρα, ἥ 'пурпурна дреха, багреница' 7:6	поръфѣра	богаръ ⁴⁷	багрѣница(1), поръфѣра(1)
πυρρός 'червеникав, риж' 5:10	роусъ	чръльнъ	роусъ, роусотънъ, чръленъ, плавотънъ, роулиѣнъ

На над 30 гръцки лексеми съответствието в РТп и КТп е едно и също, а е различно в Чп. Например:

διδάσκω 'науча' 3:8	изоучити	наоучити	наоучити
κινέομαι 'движа се, бягам' 2:17	подвигнѣти сѧ	двигнѣти сѧ	двигнѣти сѧ

⁴⁷ В изданието по Генадиевската библия думата багаръ и не са приведени разночетения (АЛЕКСЕЕВ 1988: 194, същото и в АЛЕКСЕЕВ 1980: 25).

κλείω ‘заклучвам, затварям’ 4:12 (2x)	ЗАТВОРИТИ	ЗАКЛЮЧИТИ	ЗАКЛЮЧИТИ
κρατέω ‘хвана, държа се за’ 3:4, 7:9	ΛΤΙ СА	ΟΥΔΡЪЖАТИ	ΟΥΔΡЪЖАТИ
μηρός, ό ‘бедро’ 7:1	СТЕГНО	БЕДРО	БЕДРО
τρίχωμα, τό ‘коса’ 4:1, 6:5	ВЛАДЪ	ВЛАСИ	ВЛАСИ

В РТп и КТп не са налични две грешки, които се откриват в Чп, а именно в Чп δέρρις ‘завеса (от козя вълна или кожа, козяк), кожа’ 1:5 се превежда с **выѣ**, докато РТп и РМ имат **кожа**; така също срещу ἔνθεμα, τό ‘украшение’ 4:9 в Чп стои **въ** законѣ, вероятно поради грешно разделяне на предлог ἐν и θέμα, докато в РТп е **монисто** и в КТп **обложение**. Обратно в 5:1 РТп и РМ 2/24 имат обща грешка, като предават ἀδελφοί 5:1 със **сестро** за разлика от правилното **братиѣ** в Чп. Вероятно в тълковните преводи е преведено не ἀδελφοί μου, а ἀδελφή μου поради итацизма – в гръцки ръкописи е открито такова грешно написание ἀδελφή μου. Грешката е вероятно и по аналогия с началото на стиха, в който има обръщение ἀδελφή μου νόμφη. Тази грешка би могла да се появи и в двата превода независимо един от други поради итацизма, отразен и в гръцкото писмо.

В 9 случая пък един от вариантите в РМ 2/24 съвпада с избора в РТп и се различава от Чп, а другият (другите) се различава и от Чп, и от РТп, например:

ἀρχή, ἡ ‘начало’ 4:8	зачало	начало	начало(1), началѣкъ(1)
βάσις, ἡ ‘основа, постамент, стъпало’ 5:15	подѣстѣпие	степенъ	въсхождение(1), степенъ(2)
διάβημα ‘ходило, стъпало’ 7:2	стѣпание	стопа	нога(1), стопа(4)
εἶδος, τό ‘външен вид, форма’ 5:15	зракѣ	видѣ	видѣние(1), видѣ(1)
συγκλύζω 8:7 ‘залея с вълни, потопя’	обити	потопити	потопити(1), съпотопити(1)

В около 50 случая Чп и РТп имат общо четене, а КТп се отличава от тях. Понякога разликата е само в наставка или представка. Примери:

κρατήρ, ό ‘купа за смесване’ 7:3	чаша	чаша	кратирѣ
λελευκανθισμένη ‘облечена в бяло’ 8:5	оубѣлена	оубѣлена	развѣлѣвши
φορεῖον, τό ‘носилка’ 3:9	носило	носило	сѣкровищница
όρμίσκος, ό ‘малка огърлица’ 1:10 7:2	монисто	монисто	огрълие, огръльникѣ, ормискѣ, ормискосъ
ζήλος, ό ‘завист, ревност’ 8:6	завистѣ	завистѣ	рѣвностѣ
ἡδύς ‘сладък’ 2:14	сладѣкъ	сладѣкъ	сладостѣнѣ
ἦκω ‘дойда’ 2:8	принти	принти	приходити

В около 80 случая за една и съща гръцка дума има три различни преводни съответствия в Чп, РТп и КТп. Към тях се прибавят и повече от 10 случая на разлика между Чп и КТп и липса в РТп на съответната фраза. Например:

θερίστρον, τό ‘воал, лека лятна дреха’ 5:7	главотѣжа	покроеѣ	одѣѣние(1), тѣлѣноѣ(1)
κράϊα, τό ‘смесено вино’ 7:3	пиво	чрѣпание	растворение

ὄλυνθος, ὁ ‘зелена, неузряла смокиня (скоро завързала се)’ 2:13	пжпгъкъ (пжпъка)	цвѣтъ	олифъ, прѣдъплодиѣ
παλλακή· ἡ ‘наложница’ 6:8 6:9	женима женима	наложница, *вѣденица —	посадница посадница
παράδρομή, ἡ ‘коридор, галерия’ 7:6	мимотечениѣ	прѣристаннѣ	подъпжтнѣ(1), прохождениѣ(1)
ὠδίνω ‘раждам, в родилни болки съм’ 8:5(2x)	прижити	родити	болѣзновати

В много от случаите на разлики между трите текстови версии на Песен на Песните става дума за превод на редки думи, често означаващи непознати за средновековния славянин реалии. Разликите се дължат на по-силния стремеж на късния преводач да отразява точно особеностите на гръцкия текст (например непрефигирани думи да се превеждат с непрефигирани) и на влиянието на различни тълкувания. Затова в КТп са повече калките и заемките. Някои предпочитания на късния преводач са в унисон с книжовните предпочитания на неговото време и среда (например предпочитането на глаголи на –овати като **болѣзновати**, **близньствовати**, **паствовати**, **безчадъствовати**, **заскаковати**). В РМ 2/24 са засвидетелствани и индивидуални грешки, например в словосъчетанието ἐν ἀνακλίσει αὐτοῦ 1:12 съществителното ἀνάκλισις ‘възлягане на трапеза, или легло за възлягане на трапеза’ правилно е преведено с **възлежениѣ** в Чп, липсва в РТп, докато в РМ 2/24 откриваме като че ли опит да се преведе глаголът ἀνακαλέω (може би формата ἀνακλήσει) с форма **възовѣтъ** (от **възъвати**). Като грешки може да се тълкуват и следните преводи, макар те да имат своето обяснение: 1. ἐλάτη, ἡ ‘сребърен бор’, ‘съцветие на финикова палма, семе’ 5:11 с **протѣгоше се**, **оудлъжени** (тези две форми вероятно са опит да се преведе отглаголното прилагателно ἐλατός, -εος вместо гръцкото съществително ἐλάτη). В тълкуванията на Теодорит става ясно, че ἐλάτη означава поленово семе на финикова палма, която е двудомно растение, затова с основание преводачът използва заемка **елатѣ**, докато в Чп е преведено другото значение на съществителното ‘сребърен бор’ със събирателното съществително **лиѣ**; 2. τετρωμένη, мин. страд. прич. ж.р. 2:5 с **попадаѣма**, **сънипадаѣма**, **сънипадаю се**, вероятно е преведен глаголът τρώω, докато в Чп и РТп има очаквано съответствие на τιρώσκω: **водѣна** и **оуѣзвѣна**, съответно.

ТАБЛИЦА НА ПРЕВОДНИТЕ СЪОТВЕТСВИЕ НА ГРЪЦКИТЕ
ЛЕКСЕМИ В СРЕДНОВЕКОВНИТЕ СЛАВЯНСКИ ВЕРСИИ НА ПЕСЕН НА
ПЕСНИТЕ

LXX	Чп	РТп	КТп
ἀγαθός 1:1 ‘хубав’ 7:9 (за вино)	БЛАГЪ БЛАГО	БЛАГЪ БЛАГО	БЛАГЪ СЛАДЪКО(1), БЛАГО (1)
ἀγαλλιάομαι ‘радвам се силно, възрадвам се’ 1:4	ВЪЗРАДОВАТИ СΛ	ВЪЗРАДОВАТИ СΛ	ВЪЗРАДОВАТИ СΛ
ἀγαπάω ‘обикна, възлюбя’ 1:3, 1:4 (2x), 1:7, 3:1, 3:2 ⁴⁸ , 3:3 3:4	ВЪЗЛЮБИТИ ВЪЗЛЮБИТИ	ВЪЗЛЮБИТИ ВЪЗЛЮБИТИ	ВЪЗЛЮБИТИ ЛЮБИТИ(2), ВЪЗЛЮБИТИ (2)
ἀγάπη, ἡ ‘любов’ 2:4, 2:5, 2:7, 3:5 ⁴⁹ , 3:10, 5:8, 7:7, 8:4, 8:6, 8:7 (2x)	ЛЮБЪЛ	ЛЮБЪЛ	ЛЮБОВЪ, ЛЮБЪЛ
ἀγέλη, ἡ ‘стадо’ 1:7, 4:1, 4:2, 6:6 6:5	СТАДО СТАДО СТАДО	СТАДО — ⁵⁰ ВЪЛНА	СТАДО СТАДО СТАДО
ἀγορά, ἡ ‘тържище, пазар’ 3:2	—	ТЪРЪЖИЩЕ	КОУПИЛИЩЕ
ἀγρός, ὁ ‘поле’ 7:12 τοῦ ἀγροῦ 2:7, 3:5 ⁵¹ , 5:8, 8:4	СЕЛО СЕЛЪНЪ (прил.)	СЕЛО СЕЛО	СЕЛО СЕЛО
ἀγρυπνέω ‘не спя, будувам, бодръствам, бдя’ 5:2	ВЪДЪБТИ	ВЪДЪБТИ	ВЪДЪБТИ
ἀδελφή, ἡ ‘сестра, скъпа’ 4:9, 4:10, 4:12, 5:1, 5:2, 8:8(2x)	СЕСТРА	СЕСТРА	СЕСТРА
ἀδελφιδός, ὁ ‘скъп и близък човек// братовчед, племенник, роднина, ⁵²			

⁴⁸ Стихът липсва в Чп.

⁴⁹ Стихът липсва в РТп.

⁵⁰ Така се означава липса на преводно съответствие.

⁵¹ Стихът отсъства в РТп.

⁵² За варирането в превода вж. Минчева 1989:10.

1:13	братоучаѡдѣ	братѣ	сестричищѣ, нетии
1: 14	братоучаѡдѣ	братѣ	нетии
1:16	братоучаѡдѣ	братѣ	сестричищѣ
2:3	братоучаѡдѣ	братѣ	нетии, сестричищѣ
2:8	братоучаѡдѣ	братѣ	сестричищѣ(2), нетии(1)
2:9	братоучаѡдѣ	братѣ	нетии
2:10	братоучаѡдѣ	братѣ	нетии (* ⁵⁴ сестричищѣ)
2:16	братоучаѡдѣ	братѣ	нетии
2:17	братоучаѡдѣ	братѣ	сестричищѣ
4:16	братоучаѡдѣ	братѣ	нетии
5:2	братоучаѡдѣ	братѣ	сестричищѣ
5:4	братоучаѡдѣ	братѣ	нетии, сестричищѣ
5:5	братоучаѡдѣ	братѣ	нетии
5:6a	братоучаѡдѣ	братѣ	нетии, сестричищѣ
5:6b	братоучаѡдѣ	братѣ	нетии
5:8	братоучаѡдѣ	братѣ	нетии
5:9 (4x)	братоучаѡдѣ	братѣ — ⁵³	сестричищѣ
5:10			
5:16	братоучаѡдѣ	братѣ	нетии
6:1a	братоучаѡдѣ	братѣ	нетии(2), сестричищѣ(1)
6:1b	братоучаѡдѣ	сестра	сестричищѣ, нетии
	братоучаѡдѣ	—	сестричищѣ, нетии
6:2	братоучаѡдѣ	братѣ	нетии, сестричищѣ
6:3 (2x)	братоучаѡдѣ	братѣ	нетии
7:10, 7:11, 7:12,	братоучаѡдѣ	братѣ	сестричищѣ
7:14, 8:1, 8:14	братоучаѡдѣ	братѣ	сестричищѣ
8:5	братоучаѡдѣ	братѣ	нетии, сестричищѣ
ἀδελφός, ὁ ‘брат, близък, приятел’ вос. pl. ἀδελφοί 5:1e	братиѣ	сестро моѣ невѣсто	сестро моа ⁵⁵
ἄδης, ὁ ‘ад’ 8:6	адѣ	адѣ	адѣ
αἰνέω ‘похваля, възхваля’ 6:9	въсхваляти	—	похвалѣти
αἶξ, ἡ ‘коза’: τῶν αἰγῶν, р.п. мн.ч.			
4:1	козин (прил.)	козица	коза
6:5	козин	козичатѣ (прил.)	коза

⁵³ В РТп няма точно съответствие на 5:9а; вместо това е что сестра наша отъ братии.

⁵⁴ Чрез този знак се бележат думи, които се използват в тълкуванията, а отсъстват в библейските стихове (лемите).

⁵⁵ Вероятно тук е преведена не формата за мн.ч. ἀδελφοί μου, а ἀδελφή μου поради итагизма – в гръцки ръкописи е засвидетелствано разночетене ἀδελφή μου. Грешката е вероятно и по аналогия с началото на стиха (5:1a), в който има обръщение ἀδελφή μου νύμφη.

αἶρω ‘взема, задигна’ 5:7	ВЪЗАТИ	ВЪЗАТИ	ВЪЗАТИ
ἄκανθα, ἡ ‘трънливо растение’ 2:1	ТРЪНИЕ	—	ТРЪНИЕ
ἀκουτίζω ‘давам възможност на НКГ, карам НКГ да чуе’ 2:14, 8:13	ОУСЛЪШАНЪ СЪТВОРИТИ	ОУСЛЪШАТИ	ОУСЛЪШАТИ
ἀκούω ‘чуя, слушам’ 2:12	ОУСЛЪШАТИ	СЛЪШАТИ	СЛЪШАТИ
ἄκροδρυα, τά ‘дървета с плодове с черупка; черупчести плодове’ ἄκροδρυα 7:14 ἄκροδρύων р.п.мн.ч. 4:13, 4:16	КРАВЕВЪТВОПЛОДИЕ ДРЪВЪНЪ КРАВЕВЪТВИЕ	ПЛОДОВЕ КРАЕ ДРЪВОУ ВЪТВИ ДЖБА ВРЪХЪ ДЖБОВЪ ⁵⁶	КРАЕДРЪВЕСИЕ КРАЕДРЪВЕСИНЪ КРАЕДРЪВО
ἄλωθ/ἄλόη, ἡ ‘алое’ 4:14	АЛОТЪ	*АЛОИ	АЛОИ
ἄλώπηξ, ἡ ‘лисица’ 2:15	ЛИСИЦА	ЛИСИЦА	ЛИСЪ ⁵⁷
ἀμόρα, ἡ ‘сладкиш’ 2:5// μύρον, τό	МΥΡΟ	МΥΡΟ	МΥΡΟ
ἄμπελος, ἡ ‘лоза’ 2:13 2:15 6:11, 7:9, 7:13	ВИНОГРАДЪ ВИНОГРАДЪ ВИНОГРАДЪ	ВИНОГРАДЪ ВИНОГРАДЪ ВИНОГРАДЪ	ВИНОГРАДЪ(1), ЛОЗА(2) ЛОЗА ⁵⁸ ЛОЗА
ἀμπελών, ὁ ‘лозе’ 1:6, 1:14, 2:15, 7:13, 8:11(2x), 8:12	ВИНОГРАДЪ	ВИНОГРАДЪ	ВИНОГРАДЪ
ἀναβαίνω ‘изляза, възляза, кача се’ 4:2 6:6 7:9 3:6 8:5	ИЗИТИ ИЗИТИ ВЪЗИТИ ВЪСΧΟДИТИ ВЪСΧΟДИТИ	ВЪЗИТИ (*ИЗИТИ) ВЪЗИТИ ВЪЗИТИ *ВЪСΧΟДИТИ ВЪСΧΟДИТИ	ВЪЗИТИ(1), ВЪСΧΟДИТИ(1) ВЪЗИТИ(1), ВЪСΧΟДИТИ(1) ВЪЗИТИ ВЪСΧΟДИТИ ВЪСΧΟДИТИ
ἀνάκλισις, ἡ	ВЪЗЛЕЖЕНИЕ:		

⁵⁶ В Т (тълкуванията) връхы дрѣва.

⁵⁷ Такава форма е засвидетелствана в старобългарските паметници (според СС). В РМ 2/24 формата е в.п. мн.ч. лисы – следователно основната форма би могла да бъде и лиса.

⁵⁸ В 2:15 най-напред е употребена формата ἀμπελώνας (в.п.мн.ч.), а след това αἱ ἄμπελοι (им.п.мн.ч.) – двете думи са преведени по един и същи начин в Чп – с виноградъ, а в РМ 2/24 вече се прави разлика, първата се превежда с винограды, а втората – с лозы (които цъфтят).

‘възлягане на трапеза, легло за възлягане на трапеза’ ἐν ἀνακλίσει αὐτοῦ 1:12	НА ВЪЗЛЕЖЕНИЕ СВОЕ	—	ВЪЗВЕРЕТЪ (ВЪЗЪВАТИ), (грешно) ⁵⁹
ἀνάκλιτον, τό ‘облегалка’ 3:10 ⁶⁰	ВЪЗЛЕЖЕНИЕ	—	ВЪЗСЛОИЪ
ἀναπτερόω ‘окриля, възпламеня, развълнувам’ 6:5	ВЪЗВЪКСТРИТИ ⁶¹	ВЪСКРИЛИТИ	ВЪПЕРИТИ
ἀναφαίνομαι ‘появя се’ 6:5	ЪВИТИ СΛ	—	ЪВИТИ СΛ
ἀνήρ, ὁ, ‘мъж’ 3:8, 8:7, 8:11 ⁶²	МЖЖЪ	МЖЖЪ	МЖЖЪ
ἀνθέω ‘разцъфтя, цъфна’ 6:11, ⁶³ 7:13 (3x)	ПРОЦВИСТИ	ПРОЦВЪСТИ	ПРОЦВИСТИ
ἄνθος, τό ‘цвете’ 2:1, 2:12	ЦВЪТЪ	ЦВЪТЪ	ЦВЪТЪ
ἀνίσταμαι ‘ставам’ 2:10, 2:13, 3:2 ⁶⁴ , 5:5	ВЪСТАТИ	ВЪСТАТИ	ВЪСТАТИ
ἀνοίγω ‘отворя’ 5:2, 5:5, 5:6	ОТЪВРЪСТИ	ОТЪВРЪСТИ	ОТЪВРЪСТИ
ἀπαγγέλλω ‘известявам’ 1:7, 5:8	ВЪЗВЪСТИТИ	ВЪЗВЪСТИТИ	ВЪЗВЪСТИТИ
ἄπέρχομαι ‘отида си’ 2:11 6:1	ОТИТИ ОТИТИ	ОТИТИ ИТИ, ОТИТИ	МИМОИТИ, ОТИТИ, ПРЪБИТИ ОТИТИ
ἀποβλέπω ‘отвърна поглед’ 6:1	ОТЪЗЪРЪТИ	—	ОТЪГЛАДАТИ
ἀπόδεσμος, ὁ ‘пакетче, торбичка, възелче’ ἀπόδεσμος τῆς στακτῆς 1:13 ⁶⁵	ЖЪЛЪ: ЖЪЛЪ СТАКТА	ИСТЕЧЕНИЕ: ИСТЕЧЕНИЕ ... ИСТАКТИ	СЪЖЪТЪ СТАКТИ(1), СЪВЪЗЪ СТАКТИ(2) ⁶⁶
ἀποκαλύπτομαι ‘открива се, появя се’ 4:1	ОТЪКРЪТИ СΛ	ОТЪКРЪТИ СΛ	ОТЪКРЪТИ СΛ
ἀποκρίνομαι ‘отговарям’ 2:10	ОТЪВЪЩАВАТИ	ОТЪВЪЩАТИ	ОТЪВЪЩАТИ

⁵⁹ Вероятно това е опит да се преведе ἀνακλήσει (грешно), а не употребената в текста форма ἀνακλίσει.

⁶⁰ Тази фраза липсва в РГп.

⁶¹ За този глагол вж. АЛЕКСЕЕВ 2002:17-18.

⁶² Липсва в РГп.

⁶³ Липсва в РГп.

⁶⁴ Липсва в Чп.

⁶⁵ Думата στακτῆ означаваша ‘масло, олио от смирна’. Ако се вземе това значение и се свърже с глагола στάζω ‘тека, капя’, то изборът на истечение е разбираем. Преводът с думи за ‘нещо вързано, възелче, вързулка’ също е добър.

⁶⁶ В тълковните части в РМ 2/24 се срещат и съвзание, и съложение.

ἀποστάζω ‘капя’ 4:11	КАПАТИ	ИСТЪКАТИ	ИСКАПАТИ
ἀποστέλλω ‘простра//изпратя’ 5:4	ПОСЪЛАТИ	ПОСЪЛАТИ	ПОСЪЛАТИ
ἀποστολή, ἡ ‘филиз/ ⁶⁷ нещо изпратено, съобщение, дар’ 4:13	ПОСЪЛАНИЕ	ПОСЪЛАНИЕ	ПОСЪЛАНИЕ
ἀποστρέφω ‘отвърна’ 6:5 ἀπόστρεψον ‘обърни се’ 2:17	ОТЪВРАТИТИ ВЪЗВРАТИТИ СΛ/ ВЪЗВРАТИ СΛ	ОБРАТИТИ ОБРАТИТИ СΛ/ ОБРАТИ СΛ (*ВЪЗВРАТИ СΛ)	ОТЪВРАТИТИ ВЪЗВРАТИТИ СΛ: възвраща се
ἀργύριον, τό ‘сребро, сребърник, сребърна пара’ 1:11 8:11 ἀργυρίου, р.п. 3:10	СЪРЕБРО СЪРЕБРЪНИКЪ СЪРЕБРЪНЪ (прил.)	СЪРЕБРО — —	СЪРЕБРО СЪРЕБРЪНИКЪ СЪРЕБРЪНЪ (прил.)
ἀργυροῦς ‘сребърен’ 8:9	СЪРЕБРЪНЪ	СЪРЕБРЪНЪ	СЪРЕБРЪНЪ
ἀριθμός, ὁ ‘брой’ 6:8	ЧИСЛО	ЧИСЛО	ЧИСЛО
ἄρμα, τό ‘колесница’ 1:9 6:12	ОРЪЖИЕ ОРЪЖИЕ	ВЪ ОРЪЖИИ НА КОЛЕСНИЦИ КОЛЕСНИЦА	КОЛЕСНИЦА КОЛЕСНИЦА
ἄρτος, ὁ ‘хляб’ 5:1	ХЛѢБЪ	*ХЛѢБЪ	ХЛѢБЪ
ἀρχή, ἡ ‘начало’ 4:8	ЗАЧАЛО	НАЧАЛО	НАЧАЛО(1), НАЧАТЪКЪ(1)
ἄρωμα, τό ⁶⁸ ‘ароматична	АРОМАТЪ, АРОМАТЪ	ВОНЪ, ВОНЪ	АРОМАТО

⁶⁷ Тук в LXX е използвана гръцка дума, означаваща ‘изпращане (Второзак. 22:7), нещо изпратено – послание, съобщение (Пс. 77(78):49), дар, награда (1 Макавеи 2:18)’. В този стих се смята, че предава еврейска дума, означаваща ‘нещо излъчено, филизи, издънки, израстъци’. Теодорит Кирски разбира ἀποστολαί в този стих като ‘дарове, които невястата праща’, други тълкуватели смятат, че това са духовни **послания**, които са като градина. NETS избира *scents* или *emissions*, последното е, както е във Вулгата: *emissiones*.

⁶⁸ В РТп има понякога едновременно употреба на гръцката заемка и на старобългарската дума – според АЛЕКСЕЕВ (2002: 45) „некоторые лексемы Четъего перевода включены Толковой в качестве глосс, т.е. кратких синонимических пояснений“. Формите на заемката в текста на Песен на Песните са твърде малко и повечето са нерелевантни за еднозначно определяне на основната (речниковата) форма. Предлаганите в съпоставителната таблица основни форми се опират и на показателни употреби в тълкуванията, както и на познати модели при други заемки в съответните текстове; срв. напр. крина в РТп.

субстанция, трева' 1:3, 4:10, 4:16, 5:1, 5:13, 6:2, 8:14	ВОНЪМЪ	араматъ, аромата, арамата (?араматъ)	
ᾠσμα, τό 'песен' 1:1 (2x)	пѣснь	пѣснь	пѣснь
ἄτεκνός 'бездетен сѣм': ἄτεκνοῦσα 'ялова (за коза)'	4:2 6:6	ѣлова (прил.) ѣлова	БЕЗЧАДЪСТВОВАТИ/ БЕЗЧАДЪСТВОУЈЩИ (прич.) БЕЗЧАДЪСТВОУЈЩИ
ἀφανίζω 'унищожавам' 2:15	КАЗИТИ	ГОУБИТИ	ПОГОУБИТИ(1), ПОГОУБЛѢТИ(1)
ἀφήμι 'пусна, оставя' ⁶⁹ 3:4	ОСТАВИТИ СΛ	ПОУСТИТИ	ОСТАВИТИ
αὐλίζομαι 'настаня се, пренощувам' 1:13, 7:12	ВЪДВОРИТИ СΛ	ВЪДВОРѢТИ СΛ	ВЪДВОРИТИ СΛ
βασιλεύς, ὁ 'цар' 1:4, 1:12, 3:9, 3:11, 7:6	цѣсарь	цѣрь	цѣрь
βασίλισσα, ἡ 'царица' 6:8 6:9	цѣсарица ⁷⁰ цѣсарица	царица ⁷¹ —	царица: цѣрца царица: цѣрце
βάσις, ἡ 'основа, постамент, стъпало' 5:15	ПОДЪСТАПНИЕ	СТЕПЕНЬ	ВЪСХОЖДЕНИЕ(1),СТЕПЕНЬ(2)
βίος, ὁ 'средства за живеене, имот// живот' 8:7	ЖИТИЕ	ИЛИѢНИЕ	ЖИТИЕ
βλέπω 'гледам' 1:6	ЗЪРѢТИ	ЗЪРѢТИ	ЗЪРѢТИ
βολίς, ἡ 'стрела' 4:4	СТРѢЛА	СТРѢЛА	СТРѢЛА

ὕπερ πάντα τὰ ἀρώματα 1:3 4:10	паче вьсѣхъ ароматъ паче вьсѣхъ ароматъ	паче вьсѣхъ вонь паче вьсѣхъ вонь ароматъ	паче вьсѣхъ ароматъ паче вьсѣхъ ароматъ
ἀρώματα 4:16	ароматъы	араматъы в.п. мн.ч.	ароомата
μετὰ ἀρωμάτων 5:1	съ ароматъы	съ вонѣни и ароматани	аромати
τοῦ ἀρώματος 5:13 6:2	аромата ароматъ	вонь, ароматъ араматъ	ароомата ароомата
ἀρωμάτων р.п. мн.ч. 8:14	ароматъ вонямъ	араматъ	ароматъ

⁶⁹ Срв. в българския разговорен език 'оставям се от нещо или някого'

⁷⁰ Според въстановката в изданието на АЛЕКСЕЕВ 2002.

⁷¹ Обичайно думата е съкратена цѣрца, но в тълкуванието към 6:8 е царица.

βορέας, ὁ ‘северен вятър’ 4:16	сѣверъ	сѣверъ	сѣверъ
βόστρυχος, ὁ ‘кичур коса, къдрица’ βόστρυχοι 5:2 ⁷² , 5:11	власъ/ власи	власъ/ власи	власъ/ власи
βότρυς, ὁ ‘чепка’ 1:14 ‘чепка, грозд’ 7:8, βότρυες мн.ч. 7:9	гроздъ гроздъ грозда дв.ч.	грѣзнъ (грѣзнъ) гроздъ гроздове	винѣга ⁷³ гроздъ гроздие(1), гроздъ(1)
βουνός, ὁ хълм’ 2:8, 4:6	хълмъ	хълмъ	хълмъ
βραχίων, ὁ ‘ръка, мишца’ 8:6	мъшьца	—	мъшьца
γάλα, τό ‘мляко’ 4:11, 5:1, 5:12	млѣко	млѣко	млѣко
γένημα, τό ‘нещо родено, плод, създание, продукт’ ἐν γενήμασιν τοῦ χειμάρρου 6:11	животъ ⁷⁴	бъити	рождение
γῆ, ἡ ‘земя’ 2:12 (2x)	землѣ	землѣ	землѣ
γί(γ)νομαι ‘стана, създам се, родя се’ 1:7 ἐγενήθη 8:11	бъити бъити	бъити бъити	бъити родити сѧ(2x), въити(1)
γιγνώσκω ‘разбера’ 1:8 6:12	разоумѣти разоумѣти	оувѣдѣти разоумѣти	познати(2), знати(1), разоумѣти(1) познати
γλυκασμός, ὁ ‘сладост’ 5:16	сладостъ	сладостъ	сладостъ
γλυκύς ‘сладък’ 2:3	сладъкъ	сладъкъ	сладъкъ
γλῶσσα, ἡ ‘език’ 4:11	ѧзыкъ	ѧзыкъ	ѧзыкъ
γυνή, ἡ ‘жена’ 1:8, 5:9, 6:1	жена	жена	жена
δάκτυλος, ὁ ‘пръст’ 5:5	пръстъ	*пръстъ	пръстъ
δέω ‘вържа, свържа’ 7:6	оувласти	сѣвѧзати	сѣвѧзати(1), обѧзати(1)

⁷² 5:2f липсва в РТп.

⁷³ За тази дума вж. Минчева 1991: 41-50 и цитираната там литература.

⁷⁴ В основния ръкопис на А.А. Алексеев (среднобългарския F.I.461 в Руската национална библиотека в Санкт Петербург) въ житѣ, а в източнославянските преписи въ животѣ.

δείκνυμι ‘покажа’ 2:14	показати	ѳБИТИ	показати
δεξία, ἡ ‘десница’ 2:6, 8:3 ⁷⁵	десница	десница	десница
δέρις, ἡ ‘завеса (от козя вълна или кожа, козяк)//кожа’ 1:5	вѳѳ (грешно)	кожа	кожа
δεῦρο ‘ела’ 4:8 (2x)	грѳди	приди	грѳди
διάβημα, τό ‘ходило, стъпало’ 7:2	стѳпание	стопа	нога(1), стопа(4)
διαγράφω ‘напиша’ 8:9	напѳсати	напѳсати	напѳсати
διάλλομαι ‘прескачам, подскачам’ 2:8	играти	прѳскакати	заскаковати
διαπνέω ‘духна, дѳхна, поема си дѳх’ ἕως οὗ διαπνεύσει ἡ ἡμέρα 2:17 и 4:6 4:16 ‘духна, повея, обвея’	провонѳти сѳ (дѳнь) провонѳти сѳ (дѳнь) провонѳти	дѳхнѳти (дѳнь) — повѳти	дѳхнѳти (дѳнь) дѳхнѳти(2x), лимо дѳхнѳти(1) одѳхати
διδάσκω ‘науча’ δεδιδαγμένοι 3:8	изоучити/ изоучени	наоучити/ наоучени	наоучити/ наоучени
διδυμεύω ‘близня’: διδυμεύουσαι (прич.) 4:2 6:6	близнѳчна (прил.) близнѳчна (прил.)	дѳвоплодѳна (прил.) близнѳствоуѳци (прич. от близнѳствовати)	близнити сѳ: близнет се близнѳствоуѳци (прич. от близнѳствовати)(1), близнити сѳ: близнет се (1)
δίδυμος ‘близнак’ 4:5, 7:4	близнѳць	близнѳць	близнѳць
δίδομι ‘дам, давам’ 1:12, 2:13, 6:11, 7:12, 7:13, 7:14, 8:1, 8:7, 8:11	дати	дати	дати
διέρχομαι ‘премина’ 4:8	пронти	прѳити	пронти
δίκτυον, τό ‘мрежа, решетка, прозорец с			

⁷⁵ В РТп липсва 8:3, но в Т има десница.

решетка' διὰ τῶν δικτύων 2:9	мрѣжънѣ ⁷⁶	мрѣжа	мрѣжа
δοκός, ἡ 'напречна, носеца греда' 1:17	грѣда	пересовѣ ⁷⁷	брѣвно
δορκάς, ἡ 'сърна, газела' 2:9, 8:14 δορκάδος р.п.4:5, 7:4	сърна сърнь (прил.)	сърна сърна	сърна ⁷⁸ сърна
δόρκων, ἡ 'сърна, газела' 2:17	сърницъ	сърна	сърничиць
δρόσος, ὁ 'роса' 5:2	роса	роса	роса
δρυμός, ὁ 'гора, гѣсталак' τοῦ δρυμοῦ р.п.2:3	лжгъ	село	лжжънѣ (прил.)
δύναμαι 'мога' 8:7	моци	моци	моци(1), възмоци(1)
δύναμις, ἡ 'сила' 2:7, 3:5 ⁷⁹ , 5:8, 8:4	сила	сила	сила
δυνατός 'силен' 3:7 (2x), 4:4; субст.	силънѣн	силънѣн	силънѣн
ἐγείρω 'изправям, вдигам' 2:7, 3:5, 8:4	въздвигнѣти въздвигнѣти	въстати —	двигнѣти двигнѣти
εἶδος, τό 'външен вид, форма' 5:15	эракъ	видъ	видѣние(1), видъ(1)
εἶμι 'съм' 1:1, 1:5, 1:15 (3x), 2:9, 4:2, 4:7, 6:6, 6:8(2x), 7:9, 8:9(2x), 8:10 4:1(2x), 6:9(3x)	бѣити бѣити	бѣити —	бѣити бѣити
εἶπον (φημί, λέγω) 'река' 7:9	реци	реци	реци
εἰρήνη, ἡ 'мир' 8:10	миръ	миръ	съмирение
εἰσάγω 'въведа' 2:4, 3:4, 8:1	въвести	въвести	въвести
εἰσέρχομαι 'вляза' 5:1	вънити	вънити	вънити
εἰσφέρω 'въведа' 1:4	въвести	въвести	въвести
ἐκδύομαι 'съблека (си, се)' 5:3	съвлѣщи	съвлѣщи сѧ	съвлѣщи
ἐκκενόω 'излея' ἐκκενωθέν 1:3	излъѣти/ излъѣти	излъѣти/ излъѣти	излъѣти, истъцинти/ истъцинти

⁷⁶ АЛЕКСЕЕВ (2002) реконструира сквозѣ мрѣжънѣ, а в ръкописа – сквозѣ мрѣжнѣ (АЛЕКСЕЕВ 1980, ч. 1: 12).

⁷⁷ В преписите на катената (източнославянски) винаги пересови АЛЕКСЕЕВ (2002: 48).

⁷⁸ В Т се използва и гърцизмът доркада.

⁷⁹ Липсва в РТп.

	ИЗЛЪҖНО	ИЗЛЪҖНО	ИЗЛИҖВЪШЕЕ СЛ(1), ИСТЪЩИВЪШЕЕ СЛ(2)
ἐκκύπτω ‘надничам, поглеждам’ 6:10 2:9	ПРЪҖНИЦАТИ ИЗНИЦАТИ	ПРИНИКАТИ, ПРЪҖЗИРАТИ	ИЗНИЦАТИ(1), ВЪЗНЫЧЮЩИ(1) ИЗНИЦАТИ
ἐκλεκτός ‘избран’ 5:15, 6:9 ⁸⁰ , 6:10	ИЗБЪРАНЪ (прич.)	ИЗБЪРАНЪ (прич.)	ИЗБЪРАНЪ (прич.)
ἐκλοχίζω ‘избирам (от войска)’ ἐκλελοχισμένος 5:10	ИЗБЪРАТИ/ ИЗБЪРАНЪ	ИЗБЪРАТИ/ ИЗБЪРАНЪ	ИЗБЪРАТИ/ ИЗБЪРАНЪ(1), ИЗБРАНЪ РОЖДЕНИЕМЪ(1)
ἐκφέρω ‘изнеса’ 2:13	ИЗДЪҖТИ ⁸¹	ИЗНЕСТИ	ИЗНЕСТИ
ἐλάτη, ἡ ‘сребърен бор’, ‘съцветие на финикова палма, семе’ 5:11	ЕЛИЕ	—	ПРОТЕГОШЕ СЕ(1), ОУДЪЛЖЕНИ(1), ⁸² ЕЛАТЕ(1)
ἔλαφος, ἡ ‘елен’ ἐλάφον р.п. мн.ч. 2:9, 2:17, 8:14	АЛЪҖНИЦЬ ⁸³ АЛНИИ (прил.)	ЕЛЕНЬ (прил.) ЕЛЕНЬ ПРИЛ.	ЕЛЕНЬ (прил.) ЕЛЕНЬ ПРИЛ., ЕЛЕНЪ Р.П. МН.Ч.
ἐλεφάντινος ‘от слонова кост’ 5:14 7:5	СЛОНОВЪ СЛОНОВЪ	СЛОНОВЪ СЛОНОВЪ	ЕЛЕФАНТОВЪ(1), СЛОНОВЪ(3) СЛОНОВЪ
ἔλκω/ ἐλκύω ‘тегля, притегля, повлека, привлека’ 1:4	ВЕСТИ	ПРЪҖВЛЪЩИ, *ПРИВЛЪЩИ	ПРИВЛЪЩИ
ἐνδύομαι ‘облека (се)’ 5:3	ОБЛЪҖЩИ СЛ	ОБЛЪҖЩИ СЛ	ОБЛЪҖЩИ
ἔνθεμα, τό ‘украшение’ 4:9	ВЪ ЗАКОНЪ (грешно)	МОНИСТО	ОБЛОЖЕНИЕ
ἐνί нар. 4:9 (1)	ННОГДА	—	ЕДНИКЪМЪ
ἐντὸς αὐτοῦ ‘вътрешна част’ 3:10	ЖТРЪҖНЕЕ ЕГО	ВЪҖНЖТРЪҖ ЕГО	ВЪҖНЖТРЪҖНЪКА ЕЛ
ἐξανθέω ‘разцъфна’ 6:11	ПРОЦВИСТИ	—	ПРОЦВИСТИ(2), ЦВЪҖТИТИ(1)

⁸⁰ Липсва в РТп.

⁸¹ АЛЕКСЕЕВ (2002:16) посочва този глагол като рядък и му намира аналог само в архаичните псалтири, вкл. в Синайския глаголически псалтир 18:32. Естествено е вместо него в по-новите преводи да е употребен *изнести*, който съответства на вътрешната форма на гръцкия глагол.

⁸² Тези две форми вероятно са опит да се преведе отглаголното прилагателно *ἐλατός*, -εος вместо гръцкото съществително *ἐλάτη*. Заемката се появява и в превода на тълкуванието на Теодорит Кирски, в което ясно, че означава поленово семе на финикова палма, която е двудомно растение.

⁸³ Цялото съчетание *νεβρῶ ἐλάφον* се превежда само с тази дума. В основния ръкопис на изданието на АЛЕКСЕЕВ (2002), F.I. 461, в 2:9 е *ланицюҗ* с метатеза.

ἐξεγείρω ‘вдигна, въздигна, изправа’ 2:7, 3:5, 8:4 8:5 ἐξεγείρομαι ‘вдигна се, стана’ 4:16	ВЪСТАВИТИ ВЪСТАВИТИ ВЪЗДВИГНАТИ ВЪСТАТИ	ВЪСТАВИТИ — ВЪСТАВИТИ ВЪСТАТИ	ВЪЗДВИГНАТИ ВЪЗДВИГНАТИ ВЪЗДВИГНАТИ ВЪСТАТИ
ἐξέρχομαι ‘излизам’ 5:6, 7:12 1:7, 3:11	ИЗИТИ ИЗЛЪСТИ	ИЗИТИ ИЗИТИ	ИЗИТИ ИЗИТИ
ἐξουθενώ ‘презра’ 8:1 8:7	ОҪНИЧИЖИТИ ОҪНИЧИЖИТИ	ОҪНИЧИЖИТИ ОҪНИЧИЖАТИ	ОҪНИЧИЖИТИ ОҪНИЧИЖИТИ
ἐξουθένωσις, ἡ ‘презрение’ 8:7	ОҪНИЧИЖЕНИЕ	ОҪНИЧИЖЕНИЕ	ОҪНИЧИЖЕНИЕ
ἔξω ‘вън’ 8:1	ВЪНЪ	ВЪНЪ	ВЪНЪ
ἔπλαξις, ἡ ‘назъбен защитен парапет на крепостна стена’ 8:9	ЗАБРАЛО: ЗАБРАЛА	СЪНЪ/ СТИПЪ: сыны сирѣчь столпы	БРАНЬНИКЪ: БРАННИКЪ ⁸⁴
ἐπίβασις, ἡ ‘вход, входни стълби’ 3:10	ВЪСХОЖДЕНИЕ	ВЪХОЖДЕНИЕ	ВЪХОДЪ(1), ВЪСХОДЪ(2)
ἐπιθυμέω ‘копнея, възжелая’ 2:3	ВЪЖДЕЛЪТИ	ВЪСХОТЪТИ	ВЪЖДЕЛЪТИ (*ИЗВОЛИТИ)
ἐπιθυμία, ἡ ‘копнеж, желание’ 5:16	ЖЕЛАНИЕ	—	ЖЕЛАНИЕ
ἐπιστηρίζω ‘опирам, подпирам’ ἐπιστηριζομένη (страд. прич.) 8:5	ВЪСЛАНЪТИ/ ВЪСЛАНЪЖИТИ СΛ	ОҪТВРЪЖДАТИ/ ОҪТВРЪЖДАЕМА	ОҪТВРЪДИТИ/ ОҪТВРЪЖДЕНА
ἐπιστρέφω ‘обърна се, върна се’ 7:1(4x)	ОБРАТИТИ СΛ	ОБРАТИТИ СΛ	ВЪЗВРАТИТИ СΛ
ἐπιστροφή, ἡ ‘обръщане (на внимание)’ 7:11	ВЪЗВРАЩЕНИЕ	ВЪЗВРАЩЕНИЕ	ОБРАЩЕНИЕ
ἔρημος: ἡ ἐρήμη (χωρα) ‘пустиня’ 3:6	ПОҪТЪНИ	*ПОҪТЪНИ	ПОҪТЪНИ
ἔριφος, ὁ ‘козле’ 1:8	КОЗЪЛИЦЕ ⁸⁵	КОЗЪЛИЦЕ	КОЗЪЛИЦЪ
ἔργον, τό ‘дело’ 7:2	ДЪЛО	— ⁸⁶	ДЪЛО
ἔρχομαι ‘ида, дойда’			

⁸⁴ В Т в РМ 2/24 се среща и заемката *иплаѣисъ*.

⁸⁵ Очакваната форма е *козълицъ*, но в Чп в.п. мн.ч. е *козълица* – формата няколко пъти се повтаря във в.п. мн.ч. в РТп. За източнославянските ръкописи може да се предположи писане на *а* вместо *ъ*. Друго обяснение би могло да бъде формата на –*а* да е дв.ч. в Чп под влияние на употребата на *пътищъ* в дв.ч.

⁸⁶ Друга конструкция, вероятно отразява друг гръцки образец.

1:8 4:8 4:16 2:10, 2:13, 2:14 7:12 ἐρχομένη (прич.) 7:1	излѣсти грати грати принти грати грати/ граджци	изити принти принти принти принти –	изити сънити, вънити грати принти принти ходити/ ходѣщи(1), грати/ граджци(1)
ἐσθίω ‘ям’ 4:16 5:1c, ⁸⁷ 5:1e	ѣсти ѣсти	ѣсти ѣсти	сънѣсти ѣсти
ἑταῖρος, ὁ другар’ 1:7, 8:13	другъгъ	юньць	другъгъ
εὐδοκία, ἡ ‘благоволение’ 6:4	БЛАГОВОЛЕНИЕ	БЛАГОВОНИЕ, грешно	БЛАГОВОЛЕНИЕ
εὐθύτης, ἡ ‘правда, истина, праведност’ 1:4, 7:10	правость правость	правость правость	правьда(1), правость(2) правость
εὕρισκω ‘намеря, намирам’ 3:1, 3:2 ⁸⁸ , 3:3, 3:4, 5:6, 5:7, 5:8, 8:1 εὕρισκουσα (сег. прич.) 8:10	обрѣсти обрѣтати/ обрѣтаѣщи	обрѣсти обрѣтати/ обрѣтаѣщи	обрѣсти обрѣсти/ обрѣтѣши, обрѣтати/ обрѣтаѣщи
εὐφραίνομαι ‘развеселя се, зарадвам се’ 1:4	ВЪЗВЕСЕЛИТИ СѦ	ВЪЗВЕСЕЛИТИ СѦ	ВЪЗВЕСЕЛИТИ СѦ
εὐφροσύνη, ἡ ‘веселие’ 3:11 ⁸⁹	ВЕСЕЛИЕ	–	ВЕСЕЛИЕ
εὐώνυμος (субст.) ‘лява ръка’ 2:6, 8:3 ⁹⁰	шоуица	шюица	шоуица
ἔχω ‘имам’ 8:8	имѣти	имѣти	имѣти
ζάω ‘жив съм, живея, съществувам’ ζῶντος, сег. деят. прич., р.п. ед.ч. ‘съществуваща (за вода)’	живѣ	живѣ	живѣ
ζήλος, ὁ ‘завист, ревност’ 8:6	завистъ	завистъ	рѣвность
ζητέω ‘потърся,			

⁸⁷ 5:1c липсва в РТп.

⁸⁸ Стихът липсва в Чп.

⁸⁹ 3:11e липсва в РТп.

⁹⁰ В РТп липсва този стих, но в Т присъства думата.

търся' 3:1 (2x) 3:2 (2x) 5:6 6:1	иска̀ти иска̀ти иска̀ти поиска̀ти	иска̀ти поиска̀ти вѣзиска̀ти —	вѣзиска̀ти вѣзиска̀ти вѣзиска̀ти, иска̀ти вѣзиска̀ти
ἡδύνομαι 'успадя се, наспадя се' 7:7	о̀успадити сѡ	о̀успадити	о̀успадити сѡ
ἡδύς 'спадѣк' 2:14	спадѣкѣ	спадѣкѣ	спадостѣнѣ
ἦκω 'дойда' 2:8	приити	приити	прихо̀дити
ἥλιος, ὁ 'слѣнце' 1:6, 6:10	слѣнѣце	слѣнѣце	слѣнѣце
ἡμέρα, ἡ 'ден' 2:17, 3:11(2x), 4:6, 8:8	дѣнѣ	дѣнѣ	дѣнѣ
θάμβος, τό 'вцепенение, страх, ужас' 3:8 6:4 6:10	страхѣ о̀ужастѣ о̀ужастѣ	о̀удивление о̀ужастѣ о̀ужастѣ	о̀ужастѣ о̀ужастѣ о̀ужастѣ
θάνατος, ὁ 'смѣрт' 8:6	сѣмрьѣ	сѣмрьѣ	сѣмрьѣ
θέλω 'искам, пожелая' 2:7, 3:5 8:4	вѣсхотѣти вѣсхотѣти	хотѣти —	хотѣти вѣсхотѣти(2), хотѣти(1)
θεμελίω 'поставя темели, основа' 5:15	основати	основати	основати
θήριστρον, τό 'воал, лека лятна дреха' 5:7	главотѣжа	покровѣ	одѣѣние(1), тѣльное(1)
θηλάζω 'суча' 8:1	сѣсати	сѣсати	сѣсати
θιμωνία, ἡ 'купен' 7:3	стогѣ	стогѣ	стогѣ
θροέομαι 'раздвижа се, развѣлнувам се' 5:4	о̀ужаснѣти сѡ	о̀удивити сѡ, *о̀ужаснѣти сѡ	о̀ужасити сѡ
θυγάτηρ, ἡ 'дѣщеря' 1:5, 2:2, 2:7, 3:5, 3:10, 5:8, 5:16, 6:9 ⁹¹ , 7:2, 7:5, 8:4	дѣщи	дѣщи	дѣщи
θυμιάω 'кадя' τεθυμιαμένη (страд.прич.) 3:6	ока̀дити/ ока̀ждѣна	*ка̀дилѣнѣ (прил.)	пока̀дити, ка̀дити/ пока̀ждѣна(1), ка̀дѣщи(2)
θύρα, ἡ 'врата, дѣри' θύραν 5:2, θύρα 8:9 ἐπὶ θύραις мн.ч. 7:14	дѣрьѣ дѣри	дѣрьѣ дѣри	дѣрьѣ врата

⁹¹ 6:9 липсва в РТп.

θυρεός, ό ‘щит’4:4	щитъ	щитъ	щитъ
θυρίς, ή ‘вратичка, прозорец’ 2:9	окъньце	окъньце	двѣрьца
ἰδοῦ ‘ето’ 1:15 (2x), 1:16, 2:8, 2:9, 2:11, 3:7, 3:11, 4:1 (2x)	се	се	се
ἰκανόομαι ‘достатъчен съм, задоволявам’ ἰκανοῦμενος (сег. страд. прич.) ‘задоволяващ, подходящ’ 7:10	довольнъ бѣваа	довольнъ (прил.)	довлѣти/ довлѣа
ἱμάτιον, τό ‘дреха’ 4:10, 4:11 ⁹²	риза	риза	риза
ἵπλος, ό ‘кон’1:9	конъ	конъ	конъ
ἴσταμαι ‘стоя’ 2:9	стоѣти	стоѣти	стати(2), стоѣти(1)
ἰσχυσις, ή ‘сила’ 2:7, 3:5 ⁹³ , 5:8, 8:4	крѣпость	крѣпость	крѣпость
καθεύδω ‘спя’5:2	съпати	съпати	съпати
κάθημαι ‘седна, сядам’5:12, 8:13	сѣсти	сѣсти	сѣсти
καθίζω ‘седна’ 2:3	сѣсти	сѣсти	сѣсти
καιρός, ό ‘време’2:12	врѣмѣ	врѣмѣ	врѣмѣ
κάλαμος, ό ‘трѣстика’ 4:14	трѣсть	*трѣсть	трѣсть
καλέω ‘викам, повикам’ 3:1 3:2 5:6	зъвати — зъвати	зъвати зъвати зъвати	зъвати(1), възъзъвати(1) зъвати(1), възъзъвати(1) зъвати
καλλιόομαι ‘ставам хубав’ 4:10 (2x)	оудобрити сѣ	оудобрѣти	оудобрити сѣ
καλός ‘хубав’ 1:5, 1:8, 1:13; 1:15(2x), 1:16, 2:10, 2:13, 4:1(2x), 4:7, 5:9, 6:1, 6:4, 6:10	добръ	добръ	добръ
καπνός, ό ‘дим’ 3:6	дымъ	*дымъ	дымъ
καρδία, ή ‘сърце’ 3:11 ⁹⁴ , 5:2, 5:11, 8:6	срьдъце	срьдъце	срьдъце
καρδιόω ‘пленя	оуѣзвити срьдъце	оусрьдънъ	въсрьдъчънити (2),

⁹² В РТп тази фраза липсва.

⁹³ Липсва в РТп.

⁹⁴ 3:11е липсва в РТп.

нечие сърце, развълнувам нкг’ 4:9 (2x)		сътворити	осръдъчьнити (1), оусръдъчьнити (1)
καρπός, ὁ ‘плод’ 2:3, 4:13, 4:16, 8:11 ⁹⁵ , 8:12	плодъ	плодъ	плодъ
καρύα, ἡ ‘орехово дърво’ καρύας 6:11 р.п.	орѣшиє	орѣхъ	орѣховъ ⁹⁶
καταβαίνω ‘слизам’ 4:16 6:2, 6:11	съннити съннити	прити и съннити съннити	съннити съннити
κατέχω ‘държа’ 3:8	дръжати	лти	съдръжати(1), лти(1)
κέδρινος ‘кедров’ 8:9	тисовъ	кедровъ	кедровъ
κέδρος, ἡ ‘кедър’ κέδροι 1:17 мн.ч. κέδροι 5:15 мн.ч.	кедръ/ кедрн тисие	кедръ/ кедрн кедрн	кедръ/ кедрн кедрн
κείρω ‘подстрижа, стрижа’ τῶν κεκαρμένων (страд. прич.) 4:2 и 6:6 ⁹⁷	острици/ остриженъ остриженъ	очисти/ очищенъ —	острици/ остриженъ остриженъ
κεφαλή, ἡ ‘глава’ 2:6, 4:8, 5:2, 5:11, 7:6(2x), 8:3	глава	глава	глава
κῆπος, ὁ ‘градина’ 4:12(2x), 4:15, 4:16(2x), 5:1, 6:2с, 6:9 6:2а 8:13	врьтоградъ виноградъ виноградъ ⁹⁸	оградъ оградъ виноградъ	врьтоградъ врьтоградъ врьтоградъ
κηρίον, τό ‘пчелна пита’ 4:11	сътъ	сътъ	сътъ
κινέομαι ‘движа се, бягам’ 2:17, 4:6 ⁹⁹	подвигнѣти сѡ	двигнѣти сѡ	двигнѣти сѡ
κίναμον/ κιννάμωμον, τό ‘канела’ 4:14	кинамонъ	кинамомонъ	кинамома
κλειθρον, τό	забора:	заклученъ	заклопъ(1), заклѣпъ(1):

⁹⁵ Липсва в РТп; в Чп погрешно – вѣлма: вероятно вместо ἐν καρπῷ е преведено ἐν καρφῷ.

⁹⁶ В текста формата е ѱраховъ, което може да е и прилагателно, м.р. ед.ч., и р.п. мн.ч. от съществителното ѱрахъ, но в Т на два пъти се среща ѱраховын врьтогрѣ, което ми дава основание да посоча прилагателно като основна форма.

⁹⁷ 6:6а липсва в РТп.

⁹⁸ Вероятно по аналогия с предишния стих 8:12, в който става дума за виноградъ (за ἀμπέλων, ὁ).

⁹⁹ Липсва в РТп.

‘заключалка’ 5:5 ἐπὶ χειρᾶς τοῦ κλειθροῦ 5:5d	ТОГДА ЖЕ ЗАВОРЪЖ	(прич.): ΔΒΕΡΕΜЪ ЗАКЛЮЧЕНОМЪ	при рорукахъ закѣпа/ заклопа
κλειώ ‘заключа, затворя’ 4:12 (2x)	ЗАТВОРИТИ	ЗАКЛЮЧИТИ	ЗАКЛЮЧИТИ
κλίνη, ἢ ‘легло’ 1:16, 3:7	одръ одръ	одръ одръ	одръ(2), възлѣгатель(1) одръ
κνήμη, ἢ ‘прасец’ 5:15	лъистъ	лъистъ	лъистъ (лъисто?) ¹⁰⁰
κοιλίας, ἢ ‘долина’ κοιλιάδων р.п.мн.ч. 2:1	ѡдолънъ (прил.)/ ѡдолънъин	ѡдолие/ оудольемъ (д.п.мн.ч.)	ѡдолие (ѡдолъ?)/ ѡдолие (р.п.мн.ч.)
κοιλία, ἢ ‘корем’ 5:4, 5:14, 7:3	чрѣво	чрѣво	чрѣво
κοίλωμα, τό ‘пропаст, долина’ 2:17	гѡбина	ѡдолие (ѡдолъ)	ѡдолие (ѡдолъ)
κοιτάζω ‘лежа, почивам’ 1:7	лежати	почивати ¹⁰¹	лежати
κοίτη, ἢ ‘ложе’ 3:1	ложе	ложе	ложе
κόκκινος ‘червен’ 4:3, 6:7	чрѣвленъ	чрѣвленъ	чрѣвленъ
κониортός, ὁ ‘прах, пудра’ 3:6	прахъ	вонѣ	прахъ
κόραξ, ὁ ‘гарван’ 5:11	вранъ	вранъ	гавранъ
κράμα, τό ‘смесено вино’ 7:3	пиво	чрѣпанне	растворение
κραταίος ‘силен’ 8:6	крѣпъкъ	крѣпъкъ	дрѣжавънъ
κρατέω ‘хвана, държа се за’ 3:4, 7:9	ѡти сѡ	оудръжати	оудръжати
κратήρ, ὁ ‘купа за смесване’ 7:3	чаша	чаша	кратиръ
κρέμαμαι ‘вися’ 4:4	висѣти	висѣти	висѣти
κρίνον, τό ¹⁰² ‘крин, крем, лилиум’ 2:1, 2:2, 2:16, 5:13, 6:2, 6:3, 7:3	кринъ, крино	кринна, родитѣ ¹⁰³ , кринна цвѣтъ	кринъ

¹⁰⁰В гр. е употребена формата за мн.ч. κνήμαι; Чп е лъста в съчетание със същ. име (сказуемо определение) в дв.ч. Чп редовно употребява дв.ч., следователно основната форма е лъистъ. В РТп формата е лъистове, мн.ч., следователно основната форма е лъистъ. В РМ 2/24 формата е лъста, но е съчетана със сказуемо определение (същ. име) в мн.ч. Паметникът употребява дв.ч. главно при названия на природни двойки. Следователно основната форма може да е лъистъ, но може да е и лъсто, ако сметнем лъста за мн.ч.

¹⁰¹ При първата поява на фразата поῦ κοιτάινεις, поῦ κοιτάζεις 1:7, в превода няма съответствие на κοιτάινεις, докато κοιτάζεις е предадено с два глагола: кдѣ спиши, кдѣ почиваши.

¹⁰² Следните форми са употребени в трите източника:

κρόκος, ὁ/ ή ‘минзухар, шафран’ 4:14	крокосъ	крокосъ	крокосъ
κρούω ‘чукам’ 5:2	тлѣщи	оударѣти	тлѣцати
κυκλόω ‘обиколя, обходя в кръг’ 3:2 ¹⁰⁴ 3:3 5:7	— объходити объходити	обити обиходити окръжати	обити объходити объходити
κύκλω ‘около, наоколо’ 3:7	окръстъ	окръстъ	окръстъ
κυπάρισσος, ή ‘кипарис’ 1:17	күпарисъ ¹⁰⁵	кюпарисъ	күпарисъ
κυπρίζω ‘цѣфтя’ 2:13 2:15	цвисти цвисти	зрѣти —	цвисти цвисти
κυπρισμός, ὁ ‘цвят’ 7:13	цвѣтъ	—	цвѣтъникъ
κύπρος, ή ‘къна, lawsonia inermis’ κύπρου р.п.ед.ч. 1:14,	цвѣтъ	зрѣлъ	күпръскъ(1), күпръ(1)

κρίνον 2:1, 2: 2 κρίνοις 2:16, 4:5 κρίνα им.п. мн.ч. 5:13 κρίνα в.п. мн.ч. 6:2 ἐν τοῖς κρίνοις 6:3 ἐν κρίνοις 7:3	кринъ въ кринѣхъ въ кринѣхъ кринѣ (дв.ч.) крина въ кринѣхъ въ кринѣхъ	крина въ кринахъ (и в Т) — *рѣди кринъ рѣдиѧ въ кринахъ въ кринахъ, въ цвѣтѣхъ	кринъ въ кринохъ въ кринохъ крины, крини крины въ кринохъ въ кринѡхъ
---	---	--	--

За формата крина в 6:2 в Чп Х. Лънт (Лънт 1985: 288) предполага, че е р.п. ед.ч., дължащ се на предполагаемата от него употреба на супин в първоначалния превод, който не е засвидетелстван – на негово място в преписите, понеже са късни, стои инфинитив събирати. Ако е така, неясно остава защо в превода формата е в ед.ч., след като в гръцки е в мн.ч., а и контекстът предполага мн.ч. А. Алексеев (АЛЕКСЕЕВ 2002:28) изказва подобно предположение – той цитира и формата от руските преписи кринъ, която като че ли потвърждава тази хипотеза. Руският учен обаче изказва и друго предположение – формата крина би могла да “възхожда” към формата в гръцкия оригинал κρίνα, т.е. да я възпроизвежда. Това второ предположение на А. Алексеев ми се вижда по-защитимо. Формата в 5:13 кринѣ за κρίνα, в случая сказуемо определение на ουστήνѣ, показва, че гръцкото съществително, което в цитираните два стиха явно е от ср.р., е адаптирано като съществително от ср.р. с евентуална речникова форма крино. Подобен род адаптиране на гръцки съществителни от среден род е рядък, но не и непознат на средновековните славянски ръкописи (например муро, коливо) и е разпространен в южнославянските езици (СКОК 1925: 394-395, БУДЗИШЕВСКА 1969:64, ФИЛИПОВА-БАЙРОВА 1969:41), срв. нардо в РМ 2/24. Фактът, че съществителното в гръцки е в мн.ч. в 6:2 противоречи на мнението на Х. Лънт, че крина е р.п.ед.ч.

¹⁰³ Формата на заемката рѣдиѧ (събирати рѣдиѧ), вероятно от рѣди(ον), ср.р., рѣдиѧ мн.ч., в публикувания от А.А. Алексеев (АЛЕКСЕЕВ 2002: 114) е неясна. Възможни са няколко обяснения, всички хипотетични, и разликите в обясненията на Алексеев и Лънт не ни помагат да изберем основна форма (вж. Лънт 1985:294); тя би могла да бъде рѣдиѧ, рѣдиѧѣ, рѣдини.

¹⁰⁴ Липсва в Чп.

¹⁰⁵ И в трите източника е употребена само формата за мн.ч. кнпарисн.

κύπροι мн.ч. мн.ч. 4:13	ЦВѢТЪ	—	КҮПРЪ, *КҮПРОСЪ
κώμη, ἡ ‘село’ 7:12	ВЬСЬ	СЕЛО	ВЬСЬ
λαλέω ‘кажа, заговоря за нкг’ 8:8	ВЪЗГЛАГОЛАТИ	—	ВЪЗГЛАГОЛАТИ
λαλιά, ἡ ‘начин на говорене, говор’ 4:3 6:7	БЕСѢДА БЕСѢДА	БЕСѢДА РЪЧЬ	ГЛАГОЛАНІЕ ГЛАГОЛЪ
λάρυγξ, ὁ ‘гърло’ 2:3, 7:10	ГРЪТАНЬ	ГРЪТАНЬ	ГРЪТАНЬ
λέγω ‘говоря’ 2:10	ГЛАГОЛАТИ	ГЛАГОЛАТИ	ГЛАГОЛАТИ
λέπυρον, τό ‘кора на плод’ 4:3, 6:7	ОБЛОУЩЕНИЕ	СКОРОЛОУПЛѢ	ЧЕШΟΥѢ ¹⁰⁶
λευκός ‘бял’ 5:10	БѢЛЪ	БѢЛЪ	БѢЛЪ
λευκανθίζω ‘направля бял, избеля’ λελευκανθισμένη (страд. прич.) ‘облечена в бяло’ 8:5	ОУБѢЛИТИ/ ОУБѢЛЕНА	ОУБѢЛИТИ/ ОУБѢЛЕНА	РАЗБѢЛѢТИ/ РАЗБѢЛѢВЪШИ
λέων, ὁ, ‘лъв’ λεόντων 4:9 р.п.мн.ч.	ЛЪВЪ/ЛЪВОВЪ?/ ЛЪВОВЪ	ЛЪВЪ/ЛЪВОВЪ?/ ЛЪВОВЪ	ЛЪВЪ/ ЛЪВОВЪ ¹⁰⁷
λίβανος, ὁ ‘ливан’ 3:6	ЛИВАНЪ	ЛИВАНЪ	ЛИВАНЪ
λίθος, ὁ ‘камък’ 5:14	КАМЪКЪ	КАМЪ	КАМЪ
λιθόστρωτον, τό 3:10 ‘мозаечна подова настилка’	КАМЪКОМОЩЕНИЕ	КАМЪНО ПОСТЪЛАНО	КАМЕНИИ ПРОСТРЪТИЕ, КАМЕНОПРОСТРЪТИЕ
λίμνη, ἡ ‘езеро’ 7:5	ЕЗЕРО	ЕЗЕРО	ЕЗЕРО
λόγος, ὁ ‘слово’ 5:6	СЛОВО	СЛОВО	СЛОВО
λουτρόν, τό ‘баня’ 4:2, 6:6	БАНѢ	БАНѢ	БАНѢ
λούω ‘мия’ λελουσμένοι (страд. прич.) 5:12	ИЗМЪТИТИ/ ИЗМЪВЕНЪЛА	ИЗМЪТИТИ: ИЗМЫТЕ	ИЗМЪТИТИ/ ИЗМЪВЕНЪ
μακαρίζω ‘облажавам, благодарявам, обявявам за щастлив нкг’ 6:9	БЛАЖИТИ	—	ОУБЛАЖАТИ(2), БЛАЖИТИ(1)

¹⁰⁶ В полето има обяснение, че е лясна, както е в Оудеския препис на извлечения от тълкуванията текст на Песен на Песните; за вариантите в Чп и РТп вж. ЛЪНГ 1985:300.

¹⁰⁷ Бихме могли да тълкуваме тази форма като р.п. мн.ч., а не като прилагателно, защото а) форми на –овъ за р.п. мн.ч. при едносрични съществителни редовно се използват в този ръкопис; б) в тълкуванията виждаме друго прилагателно от съществителното лъвъ: ѿгрѣды оубѣ лъвскыє.

μάνδρα, ἢ ‘бърлога, леговище’ 4:8	оградъ/ ограда?	*оградъ/ ограда?	ограда ¹⁰⁸
μανδραγόρας, ὁ ‘мандрагора’ 7:14	мандрагора	мандрагоръ	мандрагора
μαρμάρινος ‘мраморен’ 5:15	мраморѣнъ	мраморѣнъ	мраморѣнъ
μαστός, ὁ: μαστοί ‘гърди, гръд’ 1:1, 1:4 ¹⁰⁹ , 1:13, 4:5, 6:11, 7:4, 8:1, 8:10 4:10 (2x), 7:8, 7:9, 7:13, 8:8	съсьць съсьць съсьць	съськъ съсьць, *съськъ съсьць	съсьць съсьць съсьць
μάχομαι ‘карам се, бия се, воювам, враждебен съм’ 1:6	сварити сѧ	сварѣти сѧ	ратъ сътворити(1), ратовати(3)
μέγεθος, τό ‘големина, височина, бой’ 7:8	величѣство	величѣство	величѣство
μεθύσκομαι ‘напия се, опия се’ 5:1	оупити сѧ	оупити сѧ	оупити сѧ
μελανόομαι ‘черен съм, почернея’ μεμελανωμένη (страд. прич.) 1:6	очрѣнити/ очрѣнена	чрѣнъ/ черна	почрѣнѣти/ почрѣнѣвъши
μέλας ‘черен’ 1:4, ж.р.(μέλαινα) 5:11	чрѣнъ/ чрѣна чрѣнъ	чрѣнъ/ чрѣна чрѣнъ	почрѣнѣти/ почрѣнѣвъши чрѣнъ
μέλι, τό ‘мед’ 4:11, 5:1	медъ	медъ	медъ
μεσημβρία, ἢ ‘обед, пладне’ ἐν μεσημβρίᾳ 1:7	полоудѣнь/ въ полудѣне	полоудѣнь/ въ полудѣне	полоудѣние, пладѣние/ въ полудѣние, въ пладѣне
μέσος ‘среден’ ἐν μέσῳ ‘сред’ 2:1 ἀνὰ μέσον ‘сред’ 1:12, 2:3	посрѣдѣ посрѣдѣ	— посрѣдѣ	посрѣдѣ посрѣдѣ
μῆλον, τό ‘ябълково дърво’ 2:3, 8:5 ‘буза’ 4:3	аблъко аблъко	ѣблъко ѣблъко	ѣбланъ ѣблъко личноѣ, ѣблъко лица

¹⁰⁸ И в трите версии е засвидетелствана формата за р.п. мн.ч. оградъ; в РМ 2/24 в тълкуванията се среща оградъ в.п. мн.ч. и р.п. ед.ч. и затова за този превод възстановявам основна форма ограда.

¹⁰⁹ Липсва в РТп.

‘буза’ 6:7 ‘ябълка плод’ 2:5 ‘ябълка плод?’ 7:9	ЉБЛЪКО ДБЛЪКО ДБЛЪКО	ЉБЛЪКО ЉБЛЪКО ЉБЛЪКО	ЉБЛЪКО ЛИЦА ЉБЛЪКА (ЉБЛЪКО) ¹¹⁰ ЉБЛЪКА
μηρός, ὁ ‘бедро’ 3:8 7:1	БЕДРО СТЕГНО	БЕДРО БЕДРО	БЕДРО БЕДРО
μήτηρ, ἡ ‘майка’ 1:6, 3:4, 3:11, 6:9 ¹¹¹ , 8:1, 8:2, 8:5	МАТИ	МАТИ	МАТИ
μικρός ‘малък’ 2:15, 8:8 ὡς μικρόν 3:4	МАЛЪ МАЛО	МАЛЪ ЉКО МАЛО	МАЛЪ ЉКО МАЛОМЪ(1), ЉКО МАЛО(1)
μολύνω ‘изцапам’ 5:3	ОСКВРЪНИТИ	ОСКВРЪНИТИ	ОСКВРЪНИТИ
μυκτήρ, ὁ ‘нос, (ноздри)’ 7:5	НОСЪ	НОЗДРИ	НОСЪ(3), НОЗДРЪ(1)
μύρον, τό ‘миро, благоуханен балсам’ 1:3 (2x), 1:4, 4:14	МЪРО	МЪРО (МЮРО)	МЪРО
μυρεψός, ὁ ‘производител на миро, на благовония’ 3:6	МЪРОТВОРЪЦЪ	МЮРЪНЪ	МЪРОЛИЉТЕЛЪ(2), МЪРОТВОРИТЕЛЪ(3)
μυρεψικός ‘ароматен, направен от миро’ μυρεψικά ‘благовония’ 5:13 οἴνου τοῦ μυρεψικοῦ 8:2 ‘ароматно вино’	МЪРОТВОРЕНИЉ ВИНА МЪРОТВОРЪЦА	БЛАГОВОНИЉ ВИНА С ВОЗАМИ СТРОЕНАГW	МЪРОЛИЉТЕЛЪНАА(2), МЪРЕΨΙΚА(2) ВИНА МЪРОЛІАТЕЛНА ВИНА МЪРЕΨΙΚА
μυριάς, ἡ ‘10 000, безброй’ 5:10	ТЪМА	ТЪМА	ТЪМА
μῶμος, ὁ ‘порок, слабост’ 4:7	ПОРОКЪ	ПОРОКЪ	ПОРОКЪ
νάμα, τό ‘питие, сок’ 8:2	ПИВО	ПИТИЕ	ПИВО(1), НАПОЕНИЕ(2)
νάργος, ἡ ‘нард’ 1:12, 4:13, 4:14 ¹¹²	НАРДЪ	НАРДА	НАРДО

¹¹⁰ В Чп и РТп формата в този стих е щБЛЪЦЪХЪ, м.п. мн.ч., явно съществителното е по о-склонение, докато в РМ 2/24 формата е щБЛЪКАХЪ, а тя може да се тълкува по два начина – като форма на съществително от а-склонение, срв. и формата щБЛЪКАМИ в тв.п. в тълкуванията (такава форма има в съвременния български – ябълка, в сръбски – јабука), или като форма от мн.ч. на същ. от о-склонение, каквито форми се появяват в РМ 2/24 при други думи – срв. формите в ръкописа стадохъ ~ стадахъ.

¹¹¹ 6:9 липсва в РТп.

¹¹² Регистрирани са следните форми:

νεῖνις, ἡ ‘девойка’ 1:3 6:8	юнаѢ дѢвица	отроковица юнота	юнаѢ юнотъка(1), юнаѢ(2)
νεβρός, ὁ ‘еленче’ 2:9, 2:17 4:5, 7:4, 8:14	алѣнищѣ ¹¹³ пѣтищѣ	жила ¹¹⁴ (грешно) жила	алѣнии алѣнии
νέμω ‘паса’ νεμόμενοι (сег. страд. прич.) 4:5	пастн/ пасома	пастн/ *пасомо	пастн/ пасжѣи
νέος ‘нов’ 7:14	новѣ	новѣ	новѣ
νίπτω ‘измия’ 5:3	оумѣти	оумѣти	оумѣти
νότος, ὁ ‘южен вятър’ 4:16	югѣ	югѣ	югѣ
νύμφευσις, ἡ ‘жениѣа’ 3:11	женение	—	вѣневѣщение
νύμφη, ἡ ‘невеста’ 4:8, 4:9, 4:10, 4:11, 4:12, 5:1	невѣста	невѣста	невѣста
νύξ, ἡ ‘нощ’ 3:1 3:8, 5:2	нощѣ нощѣнѣ (прил.)	нощѣ нощѣ	нощѣ нощѣ
ξύλον, τό ‘дърво’ 2:3, 3:9, 4:14	дрѣво	дрѣво	дрѣво
ὄδους, ὁ ‘зѣб’ 4:2, 6:6 ¹¹⁵ , 7:10	зѣбѣ	зѣбѣ	зѣбѣ
οἰκοδομέω ‘сѣградя, иззидам’ 8:9 ὀκοδομημένος (страд. прич.) 4:4	сѣзѣдати сѣзѣданѣ	сѣградити сѣзѣданѣ	сѣзѣдати сѣзѣданѣ
οἶκος, ὁ ‘дом, жилище’ 1:17 2:4, 3:4, 8:2	домѣ домѣ	— домѣ	храмѣ(1), храмнина(1) домѣ
οἶνος, ὁ ‘вино’ 1:1, 1:4 ¹¹⁶ , 2:4, 4:10, 5:1, 7:9, 8:2	вино	вино	вино
ὄλος ‘цял, всичкият’	вѣсь	—	вѣсь
ὄλυνθος, ὁ ‘зелена,	пжпѣкѣ(пжпѣка) ¹¹⁷	цвѣтѣ	олинѣѣ, ¹¹⁸ прѣдѣплодие

νάρδος 1:12 4:13 4:14	нардѣ сѣ нардѣ нардѣ	нарда — нарда	нардо сѣ нардомѣ нардо
-----------------------------	----------------------------	---------------------	------------------------------

В тълкуванията в РМ 2/24 също се употребява нардо.

¹¹³ Превежда цялото съчетание νεβρῶ ἐλάφων; в среднобългарския ръкопис F.I.461 формата е ланицоу с метатеза.

¹¹⁴ Грешен превод, може би е преведена думата νευρά,-ᾶς или по-скоро думата νεῦρον,-ου вместо νεβρῶ, д.п. ед.ч.

¹¹⁵ 6:6а липсва в РТп.

¹¹⁶ Липсва в РТп.

неузряла смокиня (скоро завързала се) 2:13			
ὁμοίω ‘уподобявам’ 1:9 ὁμοίωμα ‘уподобявам се’ 2:17, 7:8, 8:14	ВЪПОДОБИТИ ΟΥПОДОБИТИ СΛ	ΟΥПОДОБИТИ ΟΥПОДОБИТИ СΛ	ΟΥПОДОБИТИ ΟΥПОДОБИТИ СΛ
ὁμοίωμα, τό (ὁμοιώματα мн.ч.) ‘изображение, форма’ 1:11 // уподобление, подобие	ВЪПОДОБИЕ: ВЪПОДОБИИ	ПОДОБИЕ: ПОДОБИΗ	ΟΥПОДОБЛЕНИЕ, ПОДОБИЕ: ΟΥΠΟΔΟΒΛΗΝΙΑ (2), ΠΟΔΟΒΙΑ(4)
ὁμοιος ‘подобен’ 2:9 7:2	ПОДОБЪНЪ ПОДОБЪНЪ	ПОДОБЪНЪ ЪКО ¹¹⁹	ПОДОБЪНЪ ПОДОБЪНЪ
ὁμφαλός, ὁ ‘пъп’ 7:3	ПЖПЪ	ПЖПЪ	ПЖПЪ
ὄνομα, τό ‘име’ 1:3	ИМА	ИМА	ИМА
ὄπλή, ἡ ‘дупка, отвор’ 5:4	СКВОЖЪНЪ	СКВАЖЪНЪ	СКВОЖЪНЪ
ὄραω ‘видя, виждам’ ὄψομεθα 7:1b ὄψεσθε 7:1c ὄραομαι: ὄφθη ‘появя се’ 2:12 εἶδετε 3:3, ἴδετε 3:11, ἴδειν 6:11(2x), ἴδωμεν 7:13 εἶδосαν 6:9	ΟΥЗЪРЪТИ ΟΥЗЪРЪТИ ЪВИТИ СΛ ВИДЪТИ ВИДЪТИ	— — ЪВИТИ СΛ ВИДЪТИ —	ΟΥЗЪРЪТИ ΟΥЗЪРЪТИ ЪВИТИ СΛ ВИДЪТИ ВИДЪТИ
ὄρθρος, ὁ ‘утро’ 6:10	ΟΥТРО	ΟΥТРО	ΟΥТРО
ὄρθρίζω ‘ставам рано, отивам рано’ 7:13	ΟΥТРЪНЕВАТИ	ΟΥРАНИТИ	ΟΥТРЪНЕВАТИ
ὀρκίζω ‘карам нкг да се закълне, заклевам’ 2:7, 3:5, ¹²⁰ 5:8, 5:9 8:4	ЗАКЛАТИ ЗАКЛАТИ	ЗАКЛАТИ ЗАКЛАТИ	ЗАКЛАТИ ЗАКЛИНАТИ

¹¹⁷ А. Алексеев (АЛЕКСЕЕВ 2002:16) анализира пжпкъ като рядка дума – аналог открива само в Апокалипсис 6:13, където думата се използва в подобен контекст. Алексеев и Срезн. (в речника е дадена само употреба в Соломоновата песен) възстановяват основна форма пжпкъ от засвидетелстваната форма за в.п. мн.ч. пжпкъ. Срезн. дава значение не само ‘неразцъфнал цвят’, но и ‘незрял плод’, което съответства на значението на гръцката дума в Песен на Песните (‘зелена, незряла смокиня), т.е. ‘завръз’.

¹¹⁸ В текста е само мн.ч. олинъ; определям основната форма според широко разпространения модел на адаптация на гръцки думи на -os, установен от светите солунски братя.

¹¹⁹ Възможно е да отразява друг гръцки образец, вариант, характерен за тълковната версия на тази библейска книга.

¹²⁰ Липсва тази част от стиха в РТп.

	ЗАКЛАТИ	КЛАТИ	ЗАКЛАТИ
ὄρμισκος, ὁ ‘малка огърлица’ 1:10 7:2	лониство лониство	лониство лониство	огрълие, огръльникъ, ормискъ, ормискосъ огрълие (*ормискъ)
ὄρος, τό, ‘планина’ 2:8, 2:9, 2:17, 4:6, 4:8, 8:14	гора	гора	гора
ὄσμή, ἡ ‘мирис, аромат’ 1:3, 1:4, 2:13, 4:11, 2:12, 4:11 (2x) ¹²¹ , 7:8, 7:14 1:12	вонѣ вонѣ	вонѣ вонѣ	вонѣ жхание
ὄφθαλμός, ὁ ‘око’: ὄφθαλμοί, мн.ч. 1:15, 4:1, 4:9, 5:12, 6:5, 7:5, 8:10	око/ очи	око/ очи	око/ очи
ὄψις, ἡ ‘лице’ 2:14а 2:14δ	лице лице	зракъ образъ	зърѣние(1), зракъ(1) зърѣние(1), видѣние(1)
παλαιός ‘стар’ 7:14	ветхъ	ветхъ	ветхъ
παλλακή, ἡ ‘наложница’ 6:8 6:9	женима женима	наложница, *веденица —	посадъница посадъница
παραβλέπω ‘погледна с лошо око, презра’ 1:6	прѣзьрѣти	прѣзьрѣти	прѣзьрѣти
παράδεισος, ὁ ‘градина, рай’ 4:13	рани	рани	рани
параδρομή, ἡ ‘коридор, галерия’ 7:6	мимо течение	прѣристание	подъпятие(1), прохождение(1)
παρακύπτω ‘гледам през, надзъртам’ 2:9	прѣницати	прѣгладати	приницати, прѣницати
παραλαμβάνω ‘хвана’ 8:2	лти	обълти	прилти
πάρδαλις, ἡ ‘леопард’ παρδάλεων р.п. мн.ч. 4:9	рѣисъ / рѣисии: рѣисии ¹²²	*пардоусъ	рѣисъ/рѣисовъ: рѣисовъ
παρεμβολή, ἡ ‘отряд’ 7:1	плъкъ	—	плъкъ

¹²¹ В РТп тази фраза липсва.

¹²² отъ горъ рѣисии.

παρέρχομαι 'отмина' 2:11 3:4 5:6	прѣйти отити принити	принити прѣйти принити	прѣйти прѣйти лимонити
πατάσσω 'ударя, поразя' 5:7	поразити	повити, *поразити	поразити
πεδῖον, τό 'поле' πεδίου р.п. ед.ч. 2:1	польскъти (прил.)	поле: полю д.п.	польскъти(1), поле: поля(2)
περιβάλλομαι 'обличам се, загръщам се// обикалям' περιβαλλομένη (прич.) 1:7	объходити/ объходѣщи	одѣвати сѧ/ одѣваѣщи сѧ	прѣлагати сѧ, заблажждати сѧ: прѣлагаема(2), заблуждающи(1)
περιλαμβάνω 'прегръщам' 2:6 8:3	обълати обълати	обоулати —	прилати ¹²³ прилати
περίπτερος 'летящ наоколо' περίπτερα, τά 'искри (на огън)' 8:6(2x) περίπτερα αὐτῆς περίπτερα πυρός φλόγες αὐτῆς	крило/ крилѣ еѧ крилѣ огнь пламъти/пламеньтъ	крило/ крила еѧ огнь пламѧ	искра (*въперение)/ искры тоѣ, ἵακο ἱσκρι ὠγνᾶ • οὐγλίε ὠγνῆно πλάмень тоѣ :~ Мысль же прѣмѣопнсѣтєаннѣ • въ мѣсто ἱсκρι тоѣ, ἱсκρι ὠγнѧ~ ἱмоуци въперѣнѣ тоѣ, въперѣнѣ ὠгнѧ πλάмень тоѣ :~
περιστερά, ἡ 'гълъб, гълъбица' περιστεραὶ 1:15, 4:1 2:10, 2:13, 2:14, 5:2 5:12 6:9	голѣвинтъ голѣвица голѣвица голѣвица	голѣвинтъ голѣвица голѣвь —	голѣвица голѣвица голѣвица голѣвица
πέτρα, ἡ 'скала, камък' 2:14	камъти	камъти	камъти
πηγή, ἡ 'извор' 4:12, 4:15	источъникъ	источъникъ	источъникъ
πηδάω 'скачам' 2:8	скакати	скакати	скакати
πιάζω 'хвана' 2:15	лати	лати	лати(1), имати(1)
πίμπλαμαι 'изпълня се' 5:2	наплънити сѧ	наплънити сѧ	исплънити сѧ
πίνω 'пия' 5:1 (2x)	пити	пити	пити
πίσις, ἡ 'вяра' 4:8	вѣра	вѣра	вѣра
πλατεῖα, ἡ 'улица,	—	—	стѣгна

¹²³В Т в РМ 2/24 περίληψις се превежда с обълатиѣ.

площад' 3:2 ¹²⁴			
πλήρης 'изпълнен' 5:5 5:13 ¹²⁵	ПЛЪНЪ ИСПЛЪНЪ	ПЛЪНЪ —	ИСПЛЪНЪ ИСПЛЪНЪ
πληρῶ 'пълня, изпълня, напълня' 5:14	ИСПЛЪНИТИ	НАПЛЪНИТИ	ИСПЛЪНИТИ
πλήρωμα, τό 'пълнеж, пълнота, пълнен водоем' 5:12 (2x)	ИСПЛЪНЕНИЕ	ИСПЛЪНЕНИЕ	ИСПЛЪНЕНИЕ
ἡ πλησίον μου 'моята близка, любима' 1:9 1:15 2:2 2:10, 2:13 4:1 4:7 5:2 6:4	ИСКРЪНЪТЪ МОѢ ИСКРЪНЪТЪ МОѢ ИСКРЪНЪТЪ МОѢ ИСКРЪНЪТЪ МОѢ ИСКРЪНЪТЪ МОѢ ИСКРЪНЪТЪ МОѢ ИСКРЪНЪТЪ МОѢ ИСКРЪНЪТЪ МОѢ	БЛИЗЪ МЕНЕ ИСКРЪ МЕНЕ БЛИЗЪ МЕНЕ БЛИЗЪ МЕНЕ БЛИЗЪ МЕНЕ БЛИЗЪ МЕНЕ БЛИЖЪНЪТЪ МОѢ БЛИЗЪ МЕНЕ	БЛИЖНЪТЪ МОѢ, ИСКРЪНЪТЪ МОѢ ИСКРЪНЪТЪ МОѢ, БЛИЖНЪТЪ МОѢ ИСКРЪНЪТЪ МОѢ, БЛИЖНЪТЪ МОѢ БЛИЖНЪТЪ МОѢ БЛИЖНЪТЪ МОѢ БЛИЖНЪТЪ МОѢ, ИСКРЪНЪТЪ МОѢ БЛИЖНЪТЪ МОѢ, ИСКРЪНЪТЪ МОѢ ИСКРЪНЪТЪ МОѢ
ὁ πλησίον μου 'моят близък, любим' 5:16	ИСКРЪНИИ МОИ	БЛИЖЪНИИ МОИ	ИСКРЪНИИ МОИ
πλησίοι, οἱ 'близки, приятели' 5:1	ИСКРЪНИИ	БЛИЗЪ МЕНЕ	БЛИЖЪНИИ: БЛИЖЪНАА (грешно в ж.р. ед.ч.)
πλόκιον, τό 'кичур, къдрица, плитка' 7:6	ПЛЕТЕНИЦА	ЗАПЛЕТЕНЪ: ЗАПЛЕТЕНЪ; *ЗАПЛЕТЕНИЕ	ПЛЕТЕНИЕ
ποιέω 'правя, направя' 1:11, 3:9, 3:10, 8:8 ¹²⁶	СЪТВОРИТИ	СЪТВОРИТИ	СЪТВОРИТИ
ποιμαίνω 'паса' 1:7, 1:8, 2:16, 6:3 6:2	ПАСТИ ПАСТИ ПАСТИ	*ПАСТИ ПАСТИ ПАСТВИТИ	ПАСТИ ПАСТИ ПАСТВОВАТИ
ποιμήν, ὁ 'пастир' 1:8	СТАДО	—	ПАСТВА: ПАСТВЪ(1), ПАСТЪИРЪ: ПАСТЫРЪ(2)
ποίμνιον, τό 'стадо' 1:8	СТАДО	СТАДО	ПАСТВА
πόλεμος, ὁ 'война'	БРАНЪ	БРАНЪ	БРАНЪ

¹²⁴ Стихът липсва в Чп.

¹²⁵ 5:13b липсва в РТп.

¹²⁶ Липсва в РТп.

3:8			
πόλις, ή 'град' 3:2, 3:3, 5:7	градъ	градъ	градъ
πολύς 'много' 7:5 ¹²⁷ , 8:7	мѣногъ	мѣногъ	мѣногъ
πορεύω 'отида, отивам' ἐπορεύθη ἑαυτῷ 2:11 πορεύομαι 4:6 πορευόμενος 7:9	отити себѣ пойти шьствовати	ити въ себе пойти ходити	пойти емоу(1), шьствовати себѣ(2) пойти грати
πορφύρα, ή 'пурпурна дреха, багреница' 7:6	поръфира	богаръ	багрѣница(1), поръфира(1)
πορφυροῦς 'пурпурен' 3:10	поръфуръ (прил.)	багъръ	поръфирьнъ, поръфирѣнъ
ποταμός, ό 'река' 8: 7	рѣка	рѣка	рѣка
ποτίζω 'напоя' 8:2	напоити	напоити	напоити
πούς, ό 'крак' 5:3	нога	нога	нога
προσέχω 'отнасям се с внимание' 8:13	зърѣти	въпити	вънимати
πρόσωπον, τό 'лице' 7:5	лице	лице	лице
προτείχισμα, τό 'защитна стена пред основното укрепление' 2:14	прѣдъстѣние	прѣдъстѣние	прѣдъстѣние
πτέρνα, ή 'стъпка, следа, пета' ἐν πτέρναις 1:8	заплатъ (нар.)	заплатъ (нар.)	пата: въ петахъ
πύλη, ή 'порта': ἐν πύλαις мн.ч. 7:5	врата	—	врата
πυξίον, τό 'дъщица' 5:14	дъщица	керъстица ¹²⁸	въдръжение
πῦρ, τό 'огън' 8:6	огнь	огнь	огнь
πύργος, ό 'кула' 4:4, 7:5(2x), 8:10	стлѣпъ	стлѣпъ	стлѣпъ
πυρρός 'червеникав, риж' 5:10	роусъ	чръмьнъ	роусъ, роусотънъ, чръвленъ, плавотънъ, роумѣнъ
ῥέω 'тека, потека' 4:16	потечи	отъригнати	тещи(1), потечи(1)

¹²⁷ Липсва в РТп.

¹²⁸ За тази дума вж. АЛЕКСЕЕВ (2002:48), ЛЪНТ (1985:301).

ῥίς, ἡ ‘нос, ноздри’ 7:9	носъ	ноздри	ноздри
ῥόα, ἡ ‘нар’ 4:3, 6:7 παράδεισος ῥοῶν 4:13 ῥόαι 6:11, 7:13 ¹²⁹ ῥοῶν р.п.мн.ч. 8:2	шипъкъ раи шипъци шипъкъ	родие ¹³⁰ : ροδιѣ, ρoδιa р.п. раи потокъ: потока р.п.	*токъ ¹³¹ истачати, истакати: ραι истачающъ, ραι истакaε дръво: Δρῦβεςα токъ: τοκωβъ(2), дръво: Δρῦβεςъ(1)
ῥοιζέω ‘бълбукам’ ῥοιζοῦντος (сег. деят. прич., р.п. ед.ч.) 4:15	ищрѣплати/ ищрѣплл: ищрѣплѣща	ивъкоренѣти сa?/ въкоренѣти сa: ивъкоренѣющии сa	шоумити/ шоумл(ш-)
ῥομφαία, ἡ ‘голям меч’ 3:8a 3:8c	копие мечъ	оръжие оръжие	оръжие оръжие
ῥυθμός, ὁ (ῥυθμοὶ μηρῶν) 7:2 ‘форма, съразмерност, линия, контур’	оучинение	вонѣ (*число)	съчишение(2), съчетание(1)
σανίς, ἡ ‘дъска’ 8:9	дъска	дъска	дъска
σάπφειρος, ἡ ‘сапфир’ 5:14	самъфиръ	самъфиръ	сапфиръ
σβέννυμι ‘угася, охладя’ 8:7	оугасити	оугасити	оугасити
σελήνη, ἡ 6:10 ‘луна’	лоуна	лоуна	лоуна
σιαγών, ἡ ‘страна, буза’ σιαγόνες 1:10, 5:13	челюсть	ланиа	ланиа
σῖτος, ὁ ‘пшеница’ 7:3	пъшеница	пъшеница	пъшеница
σιώπησις, ἡ ‘воал, покрытие, неол.// мълчание’ ¹³² 4:1 ¹³³ , 4:3, 6:7	млъчание	*млъчание	млъчание
σκεῖλη, ἡ ‘покрытие, заслон’ 2:14	покровъ	покровъ	кровъ(1), покровъ(1)

¹²⁹ 6:11c и 7:13c отсъстват в РТп.

¹³⁰ За адаптирането на тази дума; вж. тук съответствията на κρίνον, τό.

¹³¹ Думата липсва в лемата 4:3, вероятно неволен пропуск, защото в полето е обяснено: токъ дръво. В 6:7 налице в очакваната форма тока, р.п. ед.ч.

¹³² LEH дава думата като неологизъм със значение ‘covering, veil’. Тълкуванията на гръцки обаче разбират думата като ‘мълчание’, например Теодорит Кирски и Филон Карпатийски. Срв. и избраното съответствие ‘taciturnity’ в NETS.

¹³³ 4:1d отсъства в РТп, но в тълкуванието има думата млъчание.

σκήνωμα, τό ‘шатра, място за живеене’ 1:5 1:8	СЕЛО СЕЛО	СЕЛО —	СЕЛЕНИЕ ЖИЛИЩЕ
σκιά, ἡ ‘сянка’ 2:3 ¹³⁴ 2:17, 4:6 ¹³⁵	СЪНЬ СЪНЬ	СЪНЬ СЪНЬ	СЪНЬ СЪНЬ
σκληρός ‘жесток, лют’ 8:6	ЖЕСТОКЪ	ЖЕСТОКЪ	ЖЕСТОКЪ
σκοπεύω ‘наблюдавам отблизо’ 7:5	БЛЮСТИ	СЪМАТРИТИ	СЪМАТРЕТИ
σμύρνα, ἡ ‘смирна’ 3:6, 4:14, 5:1, 5:5(2x), 5:13 ¹³⁶ τῆς σμύρνης ρ.п. 4:6	ЗМЮРНА ЗМЮРНСКЪ (прил.)	ЗМЮРНА ЗМЮРНА (прил.)	СМЮРНА СМЮРНА (прил.)
σπαρτίον τό ‘врѣв, нишка, лента’ 4:3, 6:7	ВРѢВЪ	ВРѢВЪ	НИТЬ
στάζω ‘капя, точа’ 5:5 5:13	ИСКАПАТИ КАПАТИ	*ИСТЕКАТИ, *КАПАТИ *ИСТАЧАТИ	ИСКАПАТИ ТОЧИТИ(1), КАПАТИ(2)
στακτή, ἡ ‘смирна, масло от смирна’ 1:13	СТАКТЪ	СТАКТИ	СТАКТИ
στέλεχος, τό ‘стълб’ 3:6 ¹³⁷	СТЪЛПЪ	—	СТЪБЛО(1), СТЪБЪЛЪ(2)
στέφανος, ὁ ‘венец’ 3:11	ВЪНЬЦЪ	ВЪНЬЦЪ	ВЪНЬЦЪ
στεφανόω ‘увенчая’ 3:11	ВЪНЬЧАТИ	ВЪНЬЧАТИ	ВЪНЬЧАТИ
στηρίζω ‘подкрепям’ 2:5	ОУТВРЪДИТИ	ОУТВРЪДИТИ	ОУТВРЪДИТИ (2), СЪТВРЪДИТИ (1)
στίγμα, τό ‘точича, петно, шарка’ 1:11	ПЪСТРОТА	ПЪСТРОТА	ПЪСТРОТА

¹³⁴ Идентифицирани са следните форми:

ἐν τῇ σκίῳ 2:3 αἱ σκιάι 2:17 4:6	подъ сѣнь сѣнєє сѣнєє	подъ сѣнь сѣни —	въ сѣнь ~ въ сѣни сѣни сѣни
--	-----------------------------	------------------------	-----------------------------------

¹³⁵ Отсъства в РТп.

¹³⁶ В РТп 5:13b липсва; в тълкуванията в перифраза зμύρου в.п. ед.ч.

¹³⁷ 3:6b липсва в РТп, но в Т се среща фүника дъимо (дъима) кадилънаго, фүникъ дъима кадилънаго.

στοιβάζω ‘отрупвам’ 2:5	положити	положити	посадити(1), обложити(2)
στόμα, τό ‘уста’ 1:1	оуста	оуста	оуста
στῦλος, ὁ ‘стълп’ 3:10, 5:15	стълпъ стълпъ	*стълпъ стълпъ	стълпъ стълпъ
συγκλύζω 8:7 ‘залея с вълни, потопя’	обити	потопити	потопити(1), съпотопити(1)
συκῆ, ἡ ‘смокиня’ 2:13	смокътвъница	смокы	смоковъница
συλλαμβάνω ‘зачевам’ τῆς συλλαβούσης (сег. деят. прич.) 3:4, ¹³⁸ 8:2	зачати/ зачьнъшиѣ	зачати/ зачьнъшиѣ	зачати/ зачьнъшиѣ
συλλέγω ‘събирам’ 6:2	събърати	събърати	събърати
σύσκιος ‘сенчест’ 1:16	съсѣньнъ	съосѣненъ	съсѣньнъ, съсѣненъ
σφραγίζω ‘запечатвам’ 4:12	запечатлѣти	запечатати	запечатлѣти
σφραγίς, ἡ ‘печат’ 8:6(2x)	печатъ	печатъ	печатъ
ταμιεῖον, τό ‘стая, покои, чертог’ 1:4, 3:4, 8:2	клѣтъ	ложъница	клѣтъ
τάττω ‘нареждам, подреждам, установявам’ 2:4 6:4 6:10	оучинити оучинити оучинити	въчинити въчинити въчинити	оуставити(1), въчинити(3) оуставити въчинити
τείχος, τό, ‘стена’ 8:9, 8:10 τῶν τειχέων р.п. мн.ч. 5:7	стѣна стѣньнъ прил.	стѣна стѣньнъ прил.	стѣна стѣна
τέλειος ‘съвършен’ 5:2, 6:7 ¹³⁹	съвършенъ	добръ, (*съвършенъ)	съвършенънъ
τεχνίτης, ὁ ‘майстор’ 7:2	хъитръць	хъитръць	хъитръць
τηρέω ‘пазя’ 7:14 3:3	съблюсти стрѣци	съблюсти стрѣци	съблюсти (*съхранити) блюсти (*стрѣци)

¹³⁸ Липсва в превода на 3:4 в РТп.

¹³⁹ Отсъства в РТп.

8:11, 8:12	стрѣщи	стрѣщи	блѹсти
τίθημι ‘сложа, поставя’ 1:6 6:12, 8:6	приставити положити	положити (*приставити) положити	положити положити
τίκτω ‘родя’ 8:5, 6:8 ¹⁴⁰	родити	родити	родити
τιτρώσκω ‘ранявам’ тетρωμένη (мин. страд. прич.) 2:5 5:8	бостн: бодѣна бостн: бодѣна	оуѣзвити: оуѣзвена оуѣзвити: оуѣзвенъ	поѣдати: поѣдаѣма сѣнѣдати: сѣнаѣдаѣма, сѣнаѣдаю се поѣдати: поѣдаѣма
τοιχος, ὁ ‘стена’ 2:9	стѣна	стѣна	стѣна
τομή, ἡ ‘подрязване’ 2:12	порѣзаниѣ	отѣрѣзаниѣ	рѣзаниѣ
τορευτός ‘гравирани, струговани’ за рѣце 5:14 за купа 7:2	растрѣганъ истрѣганъ	крѣглъ источенъ	крѣпѣкъ, свѣтѣлъ строуганъ
τραυματίζω ‘уязвя, нараня’ 5:7	ѣзвити	оуѣзвити	оуранити
τράχηλος, ὁ ‘шия’ 1:10 4:4, 4:9, 7:5	вѣгѣ вѣгѣ	вѣгѣ шиѣ	вѣгѣ вѣгѣ
τρέχω ‘тичам’ 1:4	пѣщи	тѣщи	тѣщи
τρίχωμα, τό ‘коса’ 4:1, 6:5	владѣ	власи	власи
τρογών, ἡ ‘гургулица, гърлица’ 1:10, 2:12	грѣлица	грѣлица	грѣлица
τρογῶν ‘събера плод, реколта’ 5:1	обѣмати	обоуимати	отрѣгати
τροφή, ἡ ‘разкош, нежност, наслада’ ἐν τρυφαίᾳ σου 7:7	пища (грешно): въ пищахъ твоихъ	пища (грешно): въ пищахъ твоихъ ¹⁴¹	вѣспитати (грешно): вѣспитаѣма
ὔδωρ, τό ‘вода’ 4:15, 5:12(2x), 8:7	вода	вода	вода
ὕετός, ὁ ‘дъжд’ 2:11	дѣждѣ	дѣждѣ	дѣждѣ
υἱός, ὁ ‘син’ 1:6, 2:3	сѣинъ	сѣинъ	сѣинъ
ὕλακοῦω ‘чуя, послушам’ 3:1, 5:6	послоушати	послоушати	оуслѣшати
ὕπόδημα, τό ‘обувка’ 7:2	сапогъ	обоутнѣ	сапогъ
ὕστερέω ‘лишавам’	лишити сѣ	лишати сѣ	лишати сѣ

¹⁴⁰ Отсъства в РТп.

¹⁴¹ Това е честа грешка (вж. Томсън 1989). Тя редовно се повтаря в превода на тълкуванията в РМ 2/24.

се' μὴ ὑστερούμενος 7:3	НЕ ЛИШИ СѦ	НЕЛИШАЕМЪ	НЕЛИШАЕМЪ
ὑψος, τό, 'вичина, висока част, връх' 7:9	ВЪТЪВЪ	ВЪТЪСОТА	ВЪТЪСОСТЪ
φάρυγξ, ὁ 'фаринкс, гърло' 5:16	ГРЪТАНЪ	ГРЪТАНЪ	ГРЪТАНЪ
φάτνωμα, τό 'мертек, наклонена покривна греда' φατνώματα 1:17	СТРОПЪНАЪ СТЕЛЪ	ВЪСПОРЪТЪ	ДЪСКОПОКРОВИЕ
φᾶς ¹⁴² 'обработено злато' 5:11	КЕФАЗЪ ¹⁴³	КЕФΟΥЦЪ	БЛЪСТЪТИ: БЛЪСТАЩЕ ¹⁴⁴
φέρω 'донеса' (οἴσει) 8:11	ВЪНЕСТИ	—	ПРИНЕСТИ
φεύγω 'бягам' 8:14	БЪЖАТИ	БЪГАТИ	БЪЖАТИ
φθάνω 'пристигна' 2:12	ПРИСПЪТИ	ПРИСПЪТИ	ПОСТИГНАТИ
φιάλη, ἡ 'чаша, купа' 5:13 6:2	ЧАША ЧАША	СЪСЪЖДЪ МЪСТО, *СЪСЪЖДЪ	ИСТОКЪ, *СОПΟΥХЪ, ПРОХОДЪ ПРОХОДЪ, СОПΟΥХЪ
φιλέω 'целувам' 1:1 8:1	ЛОБЪЗАТИ ЛОБЪЗАТИ	ЛОБЪЗАТИ ЦЪЛОВАТИ	ЦЪЛОВАТИ ЦЪЛОВАТИ
φίλημα, τό 'целувка' 1:1	ЛОБЪЗАНИЕ	ЛОБЪЗАНИЕ	ЦЪЛОВАНИЕ
φλόξ, ἡ 'пламък' 8:6	ПЛАМЪТЪ ¹⁴⁵	ПЛАМЕНЪ	ПЛАМЕНЪ
φοῖνιξ, ὁ 'финикова палма' 7:8, 7:9	ФИНИКЪ	ФИНИКЪ	ФИНИКЪ
φορεῖον, τό 'носилка' 3:9	НОСИЛО	НОСИЛО	СЪКРОВИЩЪНИЦА
φράσσω 'оградя' 7:3	ОГРАДИТИ	ЗАТВОРИТИ	ОГРАДИТИ
φρέαρ, τό 'кладенец' 4:15	СТОУДЕНЪЦЪ	КЛАДЪЗЪ	РЪВЕНИКЪ
φυλάκισσα, ἡ 'пазачка' 1:6	ХРАНИЛИЦА	СТРАЖЪ	БЛЮСТИТЕЛЬНИЦА(2), ХРАНИТЕЛЬНИЦА(1)
φύλαξ, ὁ 'пазач' 5:7а	СТРАЖЪ	СТРАЖЪ	СТРАЖЪ(2x)

¹⁴² Хебраизъм.

¹⁴³ Вероятно в заемката е включен и съединителният съюз: καὶ φᾶς.

¹⁴⁴ Тази фраза е преведена при повторното цитиране на стиха различно: κεφαλὴ αὐτοῦ χρυσίον καὶ φᾶς > 1. ГЛАВА ЙЕГО ЙАКО ЗЛАТО БЛЪСТЕЩЕ; 2. И ГЛАВА ЙЕГО ЗЛАТА ГЛАВА.

¹⁴⁵ В основния ръкопис, използван от А. Алексеев, среднобългарския F.I.461, е пламенънъ, но руските преписи дават пламы, което е по-близко до гръцкия оригинал и вероятно е първоначалният вариант.

5:7ε	стражъ	стражъ	БЛЮСТЕЛЪ(1)
φυλάσσω ‘пазя’ 1:6	съхрани ти	съхрани ти	съблюсти(1), съхрани ти(2)
φύω ‘изпускам, точа//раста’ 5:13	растити	прозѡбати	истачати(1), истакати(2)
φωνή, ἡ ‘глас’ 2:8, 2:12, 2:14(x), 5:1, 8:13	гласъ	гласъ	гласъ
χεῖλος, τό ‘уста’ 4:3, 4:11, 5:13 ¹⁴⁶ , 6:7, 7:10	оустъна	оустъна	оустъна ¹⁴⁷
χεῖμαρρος, ὁ ‘буен поток’ 6:11	потокъ	потокъ	потокъ
χειμών, ὁ ‘зима’ 2:11	зима	зима	зима
χεῖρ, ἡ ‘ръка’ 5:4, 5:5b, 5:13, 5:14, 7:2 ἐπὶ χειρας τοῦ κλειθρου 5:5d	ръка тогда же заворѡ	ръка дверемъ заключеномъ	ръка при рѡукахъ заклаѡпа
χιτών, ὁ ‘долна дреха’ 5:3	риза	риза	одежда
χορός, ὁ ‘хоро, танц, група танцуващи’ 7:1	ликъ	—	ликъ
χρυσίον, τό ‘злато, късче злато’ 1:11 5:11	злато злато	злато златъ	злато злато(1), златъ(2)
χρῦσεος ‘златен’ 3:10, ¹⁴⁸ 5:14, 5:15	златъ	златъ	златъ
ψεκάς, ὁ ‘капка’ 5:2	каплѡ	*каплѡ	каплѡ
ψυχή, ἡ ‘душа’ 1:7, 3:1, 3:2 ¹⁴⁹ , 3:3, 3:4, 5:6, 6:12	доуша	доуша	доуша
ὠδίνω ‘раждам, в родилни мъки съм’ 8:5(2x)	прижити	родити	болѡзновати
ὠραῖος ‘красив’ 1:16, 2:14, 4:3, 6:4, 6:7	красънъ	красънъ	красънъ
ὠραῖομαι ‘красив съм, ставам красив’ 1:10, 7:2, 7:7	оу Краси ти сѡ	оу Краси ти сѡ	оу Краси ти сѡ

¹⁴⁶ 5:13b липсва в РТп, в тълкуванията в перифраза оустнѡ.

¹⁴⁷ Регистрирани са следните форми:

χεῖλη, τά 4:3, 4:11, 5:13, 6:5 χειλεσιν 7:10	оустънѡ	оустънѡ	оустънѡ
	устънама	устнѡ	оустнама

¹⁴⁸ Отсъства в РТп

¹⁴⁹ Стихът липсва в Чп.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Алексеев 1980:** А.А. Алексеев. «Песнь песней» в древней славяно-русской письменности. Ч. 1-2. Москва.
- Алексеев 1983:** А. А. Алексеев. К определению объема литературного наследия Мефодия (Четий перевод Песни песней). – *Труды Отдела древнерусской литературы XXXVII*: 229-255.
- Алексеев 1988:** А.А. Алексеев. К истории русской переводческой школы XII в. – *Труды Отдела древнерусской литературы XLI*: 154-196.
- Алексеев 2002:** А.А. Алексеев. *Песнь песней в древней славяно-русской письменности*. Санкт-Петербург.
- Боссина 2008:** Bossina, L. *Teodoreto restituito. Ricerche sulla catena dei Tre Padri e la sua tradizione*. Alessandria
- Будзишевска 1969:** Budziszewska, W. *Zapożyczenia greckie w historii języka bułgarskiego*. Warszawa.
- Димитрова 2005:** Димитрова, М. Песен на Песните в ръкопис 2/24 от Рилския манастир. – В: *Acta palaeoslavica*. Т. 2: *In honorem professoris Angelinae Minčeva*. Съст. М. Димитрова, П. Петков, И. Христова-Шомова. София, 60-82.
- Димитрова 2011:** Dimitrova, M. The Short Version of Catena B2 with Commentaries on the Song of Songs in Baltazar Bogišić's Collection in Cavtat (Croatia). – In: *In honorem Cătălina Velculescu. La Aniversară*. Editori Erich Renhardt et al. București, 111-120..
- Димитрова 2012:** Димитрова, М. *Тълкования на Песен на Песните в ръкопис 2/24 от Рилската света обител*. София (=Библиотека „Отец Неофит Рилски“ 4).
- Димитрова 2014:** Dimitrova, M. The Old Testament Commentaries in Medieval South Slavonic Manuscripts. Metatext, Context, and Translation. – In: S.H.Aufrère, P.S. Alexander & Z. Pleše (eds). *On the Fringe of Commentary. Metatextuality in Ancient Near Eastern and Ancient Mediterranean Cultures (Orientalia Lovaniensia Analecta 232)*. Leuven, Paris, Walpole, 405-422.
- Димитрова 2015:** Димитрова, М. Най-ранният превод на Песен на Песните на старобългарски книжовен език. – В : *Кирило-Методиевски четения 2015. Юбилеен сборник*. Съст. А.-М. Тотоманова и Д. Атанасова. София, 2015, 8-17.
- Илиев 2017:** Илиев, Ив. И. *Тълкуванието на Книга на пророк Даниил от Иполит Римски в старобългарски превод*. София.
- Илиева 2006:** Илиева, Т. Екзегетическите текстове в старата българска литература. – *Старобългарска литература XXXV-XXXVI*: 38-74.
- Куев и Петков 1986:** Куев, К. и Г. Петков. *Събрани съчинения на Константин Костенечки. Изследване и текст*. София.
- Кълеманс 2010:** Ceulemans, R. Review of: L. Bossina. *Teodoreto restituito. Ricerche sulla catena dei Tre Padri e la sua tradizione* (Studi e Ricerche, 68), Alessandria, Edizioni dell'Orso, 2008. – *Byzantion* 80: 506-516.
- Кълеманс и Димитрова 2019:** Ceulemans, R and M. Dimitrova. The Slavonic Catena also known as the 'Commentary of Philo' and the Greek *Catena Hauniensis* on the Song of Songs. – In: *The Literary Legacy of Byzantium. Editions, Translations, and Studies in Honour of Joseph A. Munitiz*. Ed. by Bram Roosen and Peter Van Deun (Studies in Byzantine History and Civilisation). Turnhout, 2019, 109-144 (под печат).
- Лънт 1985:** H. G. Lunt. The OCS Song of Songs: One Translation or Two? – *Die Welt der Slaven* 30/2, 279-318.

- Лънт 2004:** H.G. Lunt. Philo of Carpasia's "Commentary on the Song of Songs" in Early Slavonic Translation. – *Die Welt der Slaven* 49/2, 201-210.
- Минчева 1989:** А. Минчева. За виенския препис на Песен на песните (в Cod. slav. 14 на Австрийската национална библиотека). – *Старобългаристика* 13/ 2, 3-22.
- Минчева 1991:** Minčeva, A. Das Wort *vinjaga* im Lexicon von Franz Miklošič. – *Wiener slavistisches Jahrbuch* 37, 41-50.
- Славова 2002:** Славова, Т. *Тълковната паля в контекста на старобългарската книжнина*. София.
- Славова 2009:** Славова, Т. Библейски преводи (2.3.1). – В: *История на българската средновековна литература*. Съст. А. Милтенова. София, 91-101.
- Скок 1925:** Skok, P. Fremde Deklinationen in slavischen Lehnwörtern. – *Zeitschrift für slavische Philologie* II: 391-400.
- Тасева 2005:** Тасева, Л. Конкорданс на лексикалните варианти в южнославянски многократни преводи: методологически проблеми. – В: *Acta palaeoslavica*. Vol. 2. *In honorem professoris Angelinae Minčeva*. Съст. М. Димитрова, П. Петков, И. Христова-Шомова. София, 119-127.
- Тасева 2006:** Тасева, Л. Перевод и редакция: языковые критерии и жанровая специфика. – В: *Многократните преводи в Южнославянското средновековие*. Съст. Л. Тасева и др. София, 35–55.
- Тасева 2008:** Тасева, Л. Лемматизация в словарях южнославянских переводных текстов эпохи позднего Средневековья (в поисках компромисса между исторической лингвистикой и филологической прагматикой) – *Scripta & e-Scripta* VI: 233-268.
- Тасева 2010:** Тасева, Л. *Триодните синаксари в средновековната славянска книжнина. Текстологично изследване. Издание на Закхеевия превод. Словоуказатели*. Freiburg i. Br.
- Томсън 1989:** Thomson, F. Towards a Typology of Errors in Slavonic Translations. – In: *Christianity Among the Slavs: The Heritage of Saints Cyril and Methodius*. Acts of the international congress held on the eleventh centenary of the death of St. Methodius, Rome, October 8-11, 1985 under the direction of the Pontifical Oriental Institute. Ed. by Edward G. Farrugia (*Orientalia Christiana Periodica* 231). Rome, 351-380.
- Томсън 1998:** F. Thomson. The Slavonic Translation of the Old Testament. – In: *Interpretation of the Bible*. Ed. by Jože Krašovec. Ljubljana, Sheffield, 605-920.
- Трифунувич 1971:** Ђ. Трифунувић. Тумачење Песме над песмама од Теодорита Кирског у преводу Константина Философа. – *Зборник за славистику Матице српске* II, 86-105.
- Уестъринк 1992:** WESTERINK, L. G. (ed.). *Michaelis Pselli Poemata (Bibliotheca scriptorium graecorum et romanorum Teubneriana)*. Stuttgart, Leipzig.
- Филипова-Байрова 1969:** Филипова-Байрова, М. *Гръцки заемки в съвременния български език*. София.

Използвани издания и преводи: Съкращения

- Brenton:** Sir Lancelot C. L. Brenton. *The Septuagint with Apocrypha: Greek and English*. Originally published by Samuel Bagster and Sons, Ltd, London 1851, a facsimile ed. Hendrickson Publishers, 1995.
- NETS:** *New English Translation of the Septuagint*. <http://ccat.sas.upenn.edu/nets/edition> (преводът на Песен на Песните е на Jay C. Treat)

PG 81 *Theodoreti cyrensis episcopi opera omnia. Explanatio in Canticum canticorum*, in Migne, J. P. *Patrologiae cursus completus. Series graeca*, Paris, 1864, coll. 27–214.

PG 122 *Michaelis Pselli opera quae reperiri potuerunt omnia. Expositio in Canticum canticorum a Psello versibus civilibus explicatum*, in Migne, J. P. *Patrologiae cursus completus. Series graeca*, Paris, 1889, coll. 539–686.

Vetus Testamentum graecum cum variis lectionibus. Eds. **R. Holmes et J. Parsons**. Oxford, 1789-1827.

Jay C. Treat. *Lost Keys: Text and Interpretation in Old Greek Song of Songs and its Earliest Manuscript Witnesses* Ph.D. Dissertation, University of Pennsylvania, 1996.

Alfred Rahlfs. *Septuaginta. Id est Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes*. 2 т. (Stuttgart:Württembergische Bibelanstalt, 1935) на <https://www.academic-bible.com>.

Използвани речници: Съкращения

РГЛП: *Речник на грчко-црковнословенски лексички паралели*. Ред. М. Аргировски; соработници Н. Андријевска, А. Гуркова. Скопје, 2003.

Срезн.: И. И. Срезневский. *Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам*. Т. 1-3 т. Москва, 1893-1912 (репринтно изд. Москва, 1958).

СС: Цейтлин, Р. М., Р. Вечерка, Э. Благова. *Старославянский словарь (по рукописям X-XI веков)*. Москва, 1994.

СтбР: Иванова-Мирчева, Д. и др. *Старобългарски речник*. Т. 1-2. София, 1999, 2009.

Стгрб: Войнов, М. и др. *Старогръко-български речник*. 4-то изд. София, 1998.

ЛЕН: Lust, J., E. Eynikel, and K. Hauspie, with the collaboration of G. Chamberlain. *A Greek-English Lexicon of the Septuagint*. Vols. 1-2. Stuttgart, 1992, 1996.

LSJ: Liddell, H. G. and R. Scott. *A Greek-English Lexicon*. Revised ed. by H. Jones with the assistance of R. McKenzie. Oxford: Clarendon Press, 1940. E-version in *Perseus Digital Library Project*, ed. by Gregory R. Crane. Tufts University, www.perseus.tufts.edu/lexica.html.

Mikl.: Miklosich, F. *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*. Wien, 1862-1865.

PGL: Lampe, G.W.H. *A Patristic Greek Lexicon*. Oxford, 1961.

SJS: *Slovník jazyka staroslověnského*. Hl. Red. Josef Kurz. Praha, 1958-1997.

Грамматични съкращения

ж.р. – женски род

м.р. – мъжки род

ср.р. – среден род

дв.ч. – двойствено число

ед.ч. – единствено число

мн.ч. – множествено число

им.п. – именителен падеж

р.п. – родителен падеж
д.п. – дателен падеж
в.п. – винителен падеж
тв.п. – творителен падеж
м.п. – местен падеж

деят. – деятелен (залог)
л. – лице
мин. – минало (време)
нар. – наречие
прил. – прилагателно име
прич. – причастие
сег. (вр.) – сегашно (време)
страд. – страдателен (залог)
същ. – съществително име

Други съкращения:

КТп – късен тълковен превод на Песен на Песните (в рамките на катена В₂)
РМ 2/24 – ръкопис 2/24, пазен в Рилската света обител.
РТп – ранен тълковен превод на Песен на Песните (в рамките на катена)
Т – тълкувания/ коментари в рамките на катена
Чп – чети превод на Песен на Песните